



Työterveyslaitos

# Terävät instrumentit terveydenhuollossa

EHKÄISE PISTO- JA VIILTOTAPATURMA  
TEHOKKAASTI

**Vuokko Puro**  
**Pirkko-Liisa Rasa**  
**Simo Salminen**

# **Terävät instrumentit terveydenhuollossa**

**EHKÄISE PISTO- JA  
VIILTOTAPATURMA TEHOKKAASTI**

Vuokko Puro  
Pirkko-Liisa Rasa  
Simo Salminen

Helsinki 2014

Työterveyslaitos  
Topeliuksenkatu 41 a A  
00250 Helsinki  
www.ttl.fi

Tietoa työstä -julkaisusarjassa julkaistaan tutkimusraportteja, koosteita ja selvityksiä Työterveyslaitoksen kaikilta tutkimusaloilta.

Kansi: Mainostoimisto Albert Hall Finland Oy Ltd

© 2014 Työterveyslaitos ja kirjoittajat

Julkaisu on toteutettu sosiaali- ja terveysministeriön tuella.

Tämän teoksen osittainenkin kopiointi on tekijänoikeuslain (404/61, siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen) mukaisesti kielletty ilman asianmukaista lupaa.

ISBN 978-952-261-382-0 (nid.)  
ISBN 978-952-261-383-7 (pdf)

# Lukijalle

Tämä opas on laadittu terveydenhuoltoalan työpaikoille terävien lääketieteellisten instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisen tueksi. **Opas on tarkoitettu kaikille terveydenhuoltoalalla työskenteleville.** Käytännönläheinen opas auttaa työpaikkoja pisto- ja viiltoturvallisuuden parantamisessa ja aihetta koskevien lakisääteisten vaatimusten soveltamisessa käytäntöön. Oppaasta käy ilmi työnantajan ja työntekijän keskeiset velvollisuudet terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien torjunnassa, ja siinä esitellään myös hyviä käytäntöjä.

Oppaan laatimisen lähtökohtana on ollut Eurooppa-neuvoston direktiivi (2010/32/EU<sup>1</sup>) terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla. Suomen lainsäädäntö täytti jo ennen direktiivin säätämistä suuren osan direktiivin vaatimuksista. Siltä osin kuin vastaavia säännöksiä ei sisällynyt kansalliseen lainsäädäntöön, on direktiivi laitettu täytäntöön valtioneuvoston asetuksella terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla (317/2013). Tämä opas on kirjoitettu direktiivin rakenteen mukaisesti, ja oppaan liitteessä 1 on ote direktiivin suomenkielisestä versiosta. Oppaan toisena liitteenä on aihetta koskeva valtioneuvoston asetus (317/2013).

Opas sisältää seuraavat luvut:

- Johdanto
- Eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyssä
- Vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi
- Riskienhallintakeinot
- Tietoisuuden lisääminen, tiedottaminen ja koulutus
- Tapaturman tai vaaratilanteen satuttua
- Yhteenveto.

Oppaan kolmantena liitteenä on sanasto, jossa selitetään opastekstin termejä. Neljänneksi liitteeksi on koottu lisätiedon lähteitä, joita on hyödynnetty tämän oppaan laatimisessa. Opas on kirjoitettu siten, että sen lukeminen olisi joltain osin mahdollista myös luvuittain, joten se sisältää jonkin verran toistoa.

Työterveyslaitos on laatinut oppaan sosiaali- ja terveysministeriön tilauksesta sosiaali- ja terveysministeriön ja Työterveyslaitoksen rahoituksella. Oppaan laatimista ohjanneeseen ohjausryhmään kuuluivat Antti Janas (neuvotteleva virkamies, STM), Leena Alanko (suunnittelija, STM), Kristiina Mukala (lääkintöneuvos, STM), Risto Ihalainen (varatoiminnanjohtaja, SLL/Akava), Anne Mironen (neuvottelupäällikkö/Työelämän laatu -toimialue, JHL/SAK), Jan Schugk (ylilääkäri, EK), Irmeli Vuoriluoto (työympäristöasiantuntija, TEHY/STTK) ja Markku Aaltonen (tiimipäällikkö, TTL). Kiitos ohjausryhmän jäsenille ja Työterveyslaitoksen ylilääkärille Panu Oksalle kommentteistanne. Kiitokset yhteistyöstä ja aineistoista Helsingin ja Uudenmaan sekä Pirkanmaan sairaanhoitopiireille.

Tampereella 31.12.2013

---

<sup>1</sup> Neuvoston direktiivi HOSPEEMin ja EPSUn tekemän terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla koskevan puitesopimuksen täytäntöönpanosta.

# Sisällys

**Lukijalle 3**

- 1. Johdanto 5**
- 2. Eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyssä 8**
- 3. Vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi 12**
- 4. Riskienhallintakeinot 14**
- 5. Tietoisuuden lisääminen, tiedottaminen ja koulutus 21**
- 6. Tapaturman tai vaaratilanteen satuttua 22**
- 7. Yhteenveto 28**

**LIITE 1 Ote neulanpistodirektiivistä 30**

**LIITE 2 Valtioneuvoston asetus (317/2013) 34**

**LIITE 3 Sanasto 35**

**LIITE 4 Lisätiedon lähteet, joita on käytetty tämän oppaan laatimisessa 37**

# 1. Johdanto

## Pisto- ja viiltotapaturmat ovat terveydenhuoltoalalla yleisiä

Terävän instrumentin aiheuttama pisto- tai viiltotapaturma on yksi tyypillisimmistä työtapaturmista terveydenhuoltoalalla. Suomessa arvioidaan tapahtuvan vuodessa noin sata verialtistumistapaturmaa tuhatta työntekijää kohden. Todennäköisesti tapaturmia sattuu todellisuudessa vieläkin enemmän, koska kaikkia tapaturmia ei ilmoiteta.

### Tapaturma

= äkillinen, ennalta arvaamaton ja ulkoisen tekijän aiheuttama tapahtuma, josta seuraa vamma tai sairaus.

Terävän instrumentin aiheuttama pisto tai viilto itsessään ei yleensä ole seurauksiltaan vakava. Tilanne muuttuu, jos työntekijä altistuu tapaturmassa verelle tai muulle tartuntavaaralliselle kehon nesteelle tai eritteelle. Pisto- ja viiltotapaturmille riskialttiimpia toimintoja ovat leikkaustoiminta, hammashuolto, ruiskeiden (injektio) ja suonensisäisten nesteiden anto (infuusio), verinäytteiden otto, instrumenttien jälkikäsittely ja huolto sekä jätteiden käsittely. Suurin tartuntavaara on toimenpiteissä, joissa käytetään onttoja neuloja (mm. verinäytteenotto, IV-kanylointi ja injektion antaminen), sillä ontelolliset neulat sisältävät paljon enemmän mahdollista tartunnan aiheuttajaa kuin esimerkiksi ompeluneulat.

## Pisto- ja viiltotapaturmasta voi seurata vakava, parantumaton sairaus

Työntekijä altistuu tartuntavaaralle, kun saastunutta verta tai muita kehon eritteitä tai nesteitä joutuu rikkiinäselle iholle tai limakalvolle. Vaikka altistumistapoja on useita, tässä oppaassa keskitytään tapaturmiin, joissa verta joutuu elimistöön neulasta tai muusta terävästä lääketieteellisestä instrumentista. Terveydenhuollon työntekijöiden työturvallisuutta ja -terveyttä uhkaa yli 20 veriperäistä sairautta, joista vakavimpia ovat hepatiitit B ja C sekä ihmisen immuunikatovirus (hiv). Pahimmillaan työntekijä voi saada pisto- tai viiltotapaturmasta vakavan tartuntataudin, johon ei ole olemassa rokotetta tai parantavaa lääkitystä. Pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyn lähtökohtana on, että verta tai muuta kehon nestettä pidetään aina tartuntavaarallisena.

Suomessa ei ole tiettävästi tähän mennessä ollut yhtään työperäistä hiv-tartuntaa ja hepatiitti B- ja C-tartunnatkin ovat olleet harvinaisia. Kyseisten tautien esiintymisen on kuitenkin arvioitu lisääntyvän muun muassa runsaan esiintyvyyden alueilta tapahtuvan maahanmuuton ja suonensisäisten huumeiden käytön mahdollisen lisääntymisen myötä. Myös potilaiden vapaa liikkuvuus saattaa lisätä riskiä. Vaikka tapaturmasta ei seuraisikaan tartuntaa, jokainen tapaturma vaatii työpaikalla paljon selvittämistyötä ja epä tietoisuus seurauksista aiheuttaa tapaturman uhrille ja hänen läheisilleen henkistä kärsimystä.

## Syinä kiire, osaamisvaje, puutteet työvälineissä ja riskialttiit työtavat

Pisto- ja viiltotapaturmia sattuu esimerkiksi

- kun käytettyä neulaa asetetaan takaisin suojukseensa (eli ns. hylsytetään/ tupetetaan)
- kun käytetty, suojaamaton terävä instrumentti on jätetty muualle kuin keräysastiaansa (potilaan sängylle, sekajäteastiaan, pöydälle, työtakin taskuun)
- kun keräysastia on liian täynnä.

Syitä tapaturmiin ovat mm. kiire, osaamisvaje ja perehdytyksen puutteet, puutteelliset työvälineet ja varusteet, huolimattomuus, riskialttiit työtavat sekä potilaan ennakoimaton käyttäytyminen hoitotoimenpiteen aikana.

## Turvallinen työpaikka toimenpiteiden yhdistelmällä ja yhteistyöllä

Turvallisen työpaikan aikaansaaminen ja terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäiseminen vaatii työnantajan ja työntekijöiden yhteistyötä ja järjestelmällistä ja suunnitelmallista ennaltaehkäisevää toimintaa. Toiminnan on perustuttava kattavaan ja perusteelliseen haitta- ja vaaratekijöiden selvittämiseen ja niiden aiheuttamien riskien arvioimiseen (ks. luku 3). Työnantaja päättää riskien arvioinnin tulosten perusteella toteutettavista toimenpiteistä riskien poistamiseksi ja vähentämiseksi. Onnistunut tapaturmien torjunta vaatii yleensä monipuolisten toimenpiteiden yhdistelmää, joilla kehitetään samanaikaisesti työmenetelmien, työvälineiden, työtapojen ja työympäristön turvallisuutta, henkilönsuojausta ja lisätään työntekijöiden tietoisuutta ja osaamista. Työnantajan on suunniteltava tapaturman varalle ensiaputoimet ja jatko-toimenpiteet yhdessä työterveys-huollon kanssa. Työpaikalla on oltava toimivat terävien instrumenttien aiheuttamien vaaratilanteiden ja tapaturmien ilmoittamis- ja käsittelykäytännöt. Läheltäpiti-tilanteista ja tapaturmista voidaan oppia ja ehkäistä vastaavia tilanteita.

## Aiheeseen liittyvä lainsäädäntö

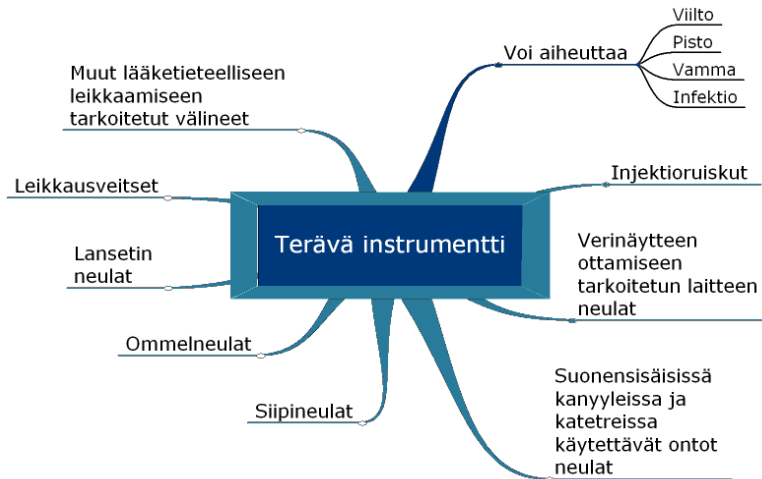
Terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla on säädetty neulanpistodirektiivissä<sup>2</sup>, jonka vaatimukset sisältyvät Suomen lainsäädännössä useaan eri lakiin ja asetukseen<sup>3</sup>. Lainsäädännön tarkoituksena on saada aikaan mahdollisimman turvallinen työympäristö, estää terävien instrumenttien aiheuttamat työtapaturmat ja suojella työntekijöitä vaaroilta.

### Direktiivi

= Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansallisille lainsäätäjille (Suomessa eduskunnalle) tarkoitettu lainsäädäntöohje.

2 Neuvoston direktiivi HOSPEEMin ja EPSUn tekemän terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla koskevan puitesopimuksen täytäntöönpanosta 2010/32/EU. HOSPEEM = Euroopan terveydenhuoltoalan työnantajayhdistys. EPSU = Euroopan julkisten palvelujen ammattiliittojen keskusjärjestö.

3 Muun muassa työturvallisuuslakiin (738/2002), valtioneuvoston päätökseen työntekijöiden suojelemisesta työhön liittyvältä biologisten tekijöiden aiheuttamalta vaaralta (1155/1993) sekä valtioneuvoston asetukseen terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla (317/2013).



**Kuva 1. Esimerkkejä terveydenhuollon toiminnoissa käytettävistä terävistä instrumenteista.**

Terävällä instrumentilla tarkoitetaan terveydenhuollon toiminnassa tarvittavaa lääketieteellistä esinettä tai instrumenttia, joka voi aiheuttaa viillon, piston, vamman tai infektion. Kuvaan 1 on kerätty esimerkkejä terävistä instrumenteista.

## Ketä velvoitteet koskevat?

Terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemiseen liittyvät lainsäädännön velvoitteet koskevat kaikkia terveydenhuoltoalan työpaikkoja ja töitä, joissa työntekijät altistuvat tai voivat altistua terävien instrumenttien aiheuttamalle vaaralle. Terveydenhuoltoalalla tarkoitetaan sekä julkisen että yksityisen sektorin toimintoja tai palveluja, joiden tarkoituksena on terveyden edistäminen ja säilyttäminen, sairauden ennaltaehkäisy ja parantaminen, kärsimysten lievittäminen ja lääkinnällinen kuntoutus. Tämä terveydenhuoltoalan määritelmä kattaa myös sosiaalialan työt ja työpaikat, joissa käytetään teräviä lääketieteellisiä instrumentteja. Esimerkiksi lääkehoitoon koulutusta saaneet kodinhoitajat ja kehitysvammahoitajat voivat saada oikeuden antaa injektioita ja heidän työnsä kuuluu siten lainsäädännön soveltamisalaan.

Varsinaisen terveydenhuollon ammattihenkilöstön lisäksi soveltamisalan piiriin kuuluu muita työntekijöitä terveydenhuoltoalalla, kuten siivoajat, laitoshuoltajat ja sairaala-apulaiset, välinehuoltajat, ruumiinavausavustajat, sairaalapesulan työntekijät ja potilassiirtotyötä ja jätteiden käsittelyä tekevät työntekijät. Määräykset on huomioitava kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävässä työssä, esimerkiksi kotisairaanhoidajan tekemässä työssä potilaan kotona tai ensihoitajan työssä ensihoitoyksikössä. Itsenäiset työsuorittajat kuuluvat soveltamisalaan toimiessaan terveydenhuollon työnantajan johdon ja valvonnan alaisena yhteisellä työpaikalla.

Lainsäädännön velvoitteiden täyttäminen on työnantajan vastuulla. Myös yksittäisillä työntekijöillä on vastuu omasta ja muiden työntekijöiden turvallisuudesta (ks. luku 2).



## 2. Eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyssä

Jokaisella työyhteisön jäsenellä on vastuunsa työsuojeluasioissa. Onnistunut pisto- ja viiltotapaturmien torjunta edellyttää työpaikan koko henkilöstön sitoutumista ja työnantajan ja työntekijöiden hyvää yhteistyötä.

### Työnantajan vastuulla olevaa, mutta yhteistyössä toteutettavaa toimintaa

Työnantajan vastuulla on varmistaa työntekijöiden turvallisuus ja terveys työssä. Tämän yleisen huolehtimisvelvoitteen lisäksi säännökset sisältävät yksityiskohtaisempia velvoitteita terävien instrumenttien aiheuttamien vaarojen ja haittojen selvittämisestä, poistamisesta ja hallitsemisesta (joita käsitellään seuraavissa luvuissa). Työnantajan työsuojeluvastuut ja -velvoitteet jakaantuvat käytännössä työpaikan eri organisaatio- ja esimiestasojen, niin että työpaikan jokainen esimies on työnantajan edustajana vastuussa työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä. Työnantajan on huolehdittava siitä, että esimiehet ovat saaneet riittävän perehdytyksen tehtäviinsä, ja että heillä on riittävä pätevyys ja muutenkin asianmukaiset edellytykset työsuojelutehtävien ja -vastuiden hoitamiseen. Esimiesten lisäksi pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisemiseen liittyvät tehtävät ja vastuut saattavat koskettaa esimerkiksi työvälineiden hankinnasta tai työn suunnittelusta vastaavia henkilöitä.

Työnantajan on luotava sellainen ympäristö, jossa työntekijät ja heidän edustajansa ovat mukana kehittämässä työturvallisuuteen ja työterveyteen liittyviä toimintaperiaatteita ja -käytäntöjä. Työntekijät ovat yleensä oman työnsä parhaita asiantuntijoita ja heidän (tai heidän edustajiensa) osallistuminen turvallisuuden kehittämiseen on tärkeää

- jotta saadaan käytännössä toimivia ratkaisuja
- koska osallistumisen kautta on mahdollista parantaa merkittävästi työskentelyn turvallisuutta sekä rakentaa tätä kautta vahva perusta turvallisen ja terveellisen työuran luomiselle.

Työpaikan työsuojelun yhteistoiminta edistää työnantajan ja työntekijöiden vuorovaikutusta ja mahdollistaa työntekijöiden osallistumisen ja vaikuttamisen työpaikan turvallisuutta ja terveyttä koskevien asioiden käsittelyyn. Työsuojelun yhteistoiminnassa käsiteltäviin asioihin kuuluvat kaikki työntekijöiden turvallisuuteen, terveyteen tai työkykyyn vaikuttavat työstä, työympäristöstä tai työyhteisöstä johtuvat asiat.

Työsuojelun yhteistoiminta-asiat jaetaan kahteen ryhmään: välittömän yhteistoiminnan asioihin ja edustuksellisen yhteistoiminnan asioihin. Välittömässä yhteistoiminnassa työntekijän ja esimiehen kesken käsitellään yksittäisen työntekijän turvallisuuteen ja terveyteen välittömästi vaikuttavat asiat. Edustuksellisesti (työsuojeluvaltuutetun ja työsuojelupäällikön kesken tai työsuojelutoimikunnassa tai vastaavassa yhteistoimintaelimessä)

käsitellään muun muassa

- työpaikan riskien arviointitapa ja periaatteet
- riskien arviointien ja työterveyshuollon tekemien työpaikkaselvitysten tulokset
- työkykyä ylläpitävä toiminta ja muut työntekijöiden turvallisuuteen ja terveyteen vaikuttavat kehittämistavoitteet ja -ohjelmat
- työn järjestelyyn ja mitoitukseen liittyvät asiat, jotka vaikuttavat työntekijöiden turvallisuuteen, terveyteen ja työkykyyn
- työntekijöiden ohjaukseen ja perehdyttämiseen liittyvät asiat sekä
- työhön, työympäristöön ja työyhteisön tilaan liittyvät, työn turvallisuutta ja terveellisyyttä kuvaavat seurantatiedot (esimerkiksi tapaturmatilastot, kirjatut vaaratilanteet, työperäiset sairaudet sekä toimenpiteet vastaavien ehkäisemiseksi).

Työntekijöiden edustajana työsuojeluyhteistoiminnassa toimii heidän keskuudestaan vaalein valitsema työsuojeluvaltuutettu, jonka valitsemista laki edellyttää vähintään kymmenen työntekijän työpaikalla<sup>4</sup>. Lisäksi useat työehtosopimukset antavat mahdollisuuden valita työsuojeluasiamiehiä edustamaan työntekijöitä työsuojeluvaltuutetun toimintaluuetta pienemmissä kokonaisuuksissa, esimerkiksi osasto- tai yksikkökohtaisesti. Parhaimmillaan työyksikön/osaston esimies ja työsuojeluasiamies toimivat ns. työsuojeluparina huolehtien yhteistyössä työturvallisuuskysymyksistä. Työnantajan edustajana yhteistoiminnassa on työsuojelupäällikkö, jonka tehtävät työnantaja voi hoitaa itse tai valtuuttaa muun henkilön hoidettavaksi. Työsuojelupäällikön tehtävänä on avustaa työnantajaa ja esimiehiä työsuojelun asiantuntemuksen hankintaan liittyvissä tehtävissä sekä ryhtyä toimenpiteisiin työnantajan ja työntekijöiden välisen yhteistoiminnan järjestämiseksi, ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Työsuojelutoimikunta tai vastaava yhteistoimintaelin on oltava työpaikalla, jossa työskentelee säännöllisesti vähintään kaksikymmentä henkilöä. Se on edustuksellisen työsuojeluyhteistoiminnan elin, jossa ovat edustettuina työnantaja, työntekijät ja toimihenkilöt.

## Työsuojelun yhteistoiminta pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyssä

Työsuojeluvaltuutetuilla on työntekijöiden edustajina oma roolinsa pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisemisessä. Työnantajan ja työntekijöiden edustajien on tehtävä yhteistyötä työntekijöiden terveyden ja turvallisuuden suojelemiseksi, teräviin instrumentteihin liittyvien riskien tunnistamiseksi ja hallitsemiseksi sekä turvallisen työympäristön luomiseksi. Työnantajan on kuultava työntekijöiden edustajien mielipiteitä turvallisten työvälineiden valinnasta ja käytöstä sekä koulutuksen, tiedotuksen ja tietoisuuden lisäämisen toteuttamistavoista. Työnantajan ja työntekijöiden ja/tai heidän edustajiensa on yhdessä tarkistettava voimassa olevat ilmoittamismenettelyt vaaratilanteiden ja tapaturmien varalle.

4 Työntekijöillä on oikeus valita työsuojeluvaltuutettu myös pienemmillä työpaikoilla.

## Työntekijän vastuu ja velvollisuudet turvallisuuden varmistamisessa

Vaikka suuri osa velvoitteista koskeekin työnantajaa, on jokaisella työntekijällä velvollisuutensa työturvallisuuden varmistamisessa. Keskeisiä jokaista työntekijää koskevia velvollisuuksia terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien torjunnassa ovat

- huolehtia koulutuksensa ja työnantajan ohjeiden mukaisesti omasta turvallisuudestaan ja terveydestään, ja muiden turvallisuudesta ja terveydestä, mikäli hänen työskentelynsä heihin vaikuttaa
- noudattaa annettuja ja sovittuja työ- ja turvallisuusohjeita
  - turvalliset työtavat (ml. toimenpiteeseen valmistautuminen)
  - suojamekanismein varustettujen instrumenttien käyttö
  - käytettyjen instrumenttien ja kontaminoituneen jätteen hävittäminen asianmukaisesti
  - hylsytämiskielto.
- käyttää annettuja turvavarusteita (mm. suojakäsineitä)
- huolehtia hyvästä järjestyksestä ja siisteydestä, esim. käytettyjä instrumentteja ei jätetä edes tilapäisesti asiattomiin paikkoihin
- noudattaa huolellisuutta ja varovaisuutta
- ilmoittaa viipymättä työnantajalle ja työsuojeluvaltuutetulle vioista ja puutteellisuuksista (esim. ylitäydetyt neulankeräysastiat tai astioiden puuttuminen, työympäristön ja työmenetelmien puutteet)
- pyrkiä mahdollisuuksien mukaan, vian tai puutteellisuuden luonteesta riippuen, korjaamaan havaitsemansa viat ja puutteellisuudet itse (omaa tai muiden turvallisuutta vaarantamatta).

Työntekijällä on oikeus tehdä työnantajalle työpaikan turvallisuutta ja terveellisyttä koskevia ehdotuksia ja saada niihin palaute. Työntekijällä on myös oikeus pidättäytyä tekemästä työtä, josta aiheutuu vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden työntekijöiden hengelle tai terveydelle. Työstä pidättäytymisestä on ilmoitettava työnantajalle heti kun on mahdollista. Työntekijän velvollisuus on tehdä ilmoitus jokaisesta tapaturmasta tai vaaratilanteesta, johon liittyy terävä instrumentti. Asiaa käsitellään tarkemmin luvussa 6.

## Turvallisuuden varmistaminen yhteisellä työpaikalla

Yhteisellä työpaikalla tarkoitetaan työpaikkaa, jolla yksi työnantaja käyttää pääasiallista määräysvaltaa ja jolla samanaikaisesti tai peräkkäin toimii useampi kuin yksi työnantaja tai korvausta vastaan työskentelevä itsenäinen työnsuorittaja siten, että työ voi vaikuttaa toisten työntekijöiden turvallisuuteen tai terveyteen. Esimerkiksi sairaala voi olla yhteinen työpaikka, jonka pääasiallista määräysvaltaa käyttävä työnantaja on sairaanhoitopiiri ja ulkoistetut sairaalapesula tai siivouspalveluyritys ovat nk. ulkopuolisia työnantajia. Yhteisellä työpaikalla toisen työnantajan työstä ja toiminnasta voi aiheutua vaaraa muille samalla työpaikalla työskenteleville, esimerkiksi käytetyt terävät instrumentit voivat aiheuttaa pisto- ja viiltotapaturman vaaran sairaalassa tai terveyskeskuksessa toimivien laitehuolto-, siivous-, jätteenkäsittely- ja pesulayritysten työntekijöille tai itsenäisille työnsuorittajille.

Yhteisellä työpaikalla toimivien työnantajien ja itsenäisten työnsuorittajien on kunkin osaltaan ja riittäväällä yhteistoiminnalla ja tiedottamisella huolehdittava, ettei heidän toimintansa vaaranna työntekijöiden turvallisuutta tai terveyttä. Pääasiallista määräysvaltaa käyttävän työnantajan on varmistettava, että hänen työpaikallaan työtä teettävä ulkopuolinen työnantaja ja tämän työntekijät saavat tarpeelliset tiedot ja ohjeet työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista. Pääasiallista määräysvaltaa käyttävän työnantajan on huolehdittava mm. työpaikalla toimivien työnantajien ja itsenäisten työnsuorittajien toimintojen yhteensovittamisesta, työpaikan yleisestä järjestyksestä ja siisteydestä sekä työolosuhteiden ja työympäristön yleisestä turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Ulkopuolisen työnantajan sekä itsenäisen työnsuorittajan on tiedotettava pääasiallista määräysvaltaa käyttävälle työnantajalle ja muille työnantajille haitta- ja vaaratekijöistä, jotka hänen työnsä voi heille aiheuttaa.

## Työterveyshuollon rooli pisto- ja viiltotapaturmien torjunnassa

Työterveyshuolto osallistuu omalla asiantuntemuksellaan työnantajan, työntekijöiden ja heidän edustajiensa välisessä yhteistyössä toteutettavaan terveyttä, turvallisuutta ja työkykyä edistävään toimintaan. Työterveyshuollon toiminta pohjautuu työpaikkaselvitykseen, jossa arvioidaan työstä, työympäristöstä ja työyhteisöstä aiheutuvat terveysvaarat ja -haitat sekä niiden merkitys terveydelle ja työkyvyille.

Työterveyshuollon rooli työpaikan pisto- ja viiltotapaturmien torjunnassa sisältää mm. seuraavia asioita:

- Terävien instrumenttien aiheuttaman tapaturmavaaran huomioiminen työpaikkaselvityksessä ja sen terveydellisen merkityksen arvioiminen.
- Toimenpide-ehdotusten tekeminen työn terveellisyyden ja turvallisuuden parantamiseksi.
- Tietojen antaminen, neuvonta ja ohjaus kaikessa työterveyshuollon toiminnassa (työpaikkaselvityksissä, terveystarkastuksissa, työkyvyn hallinnassa, seurannassa ja varhaisessa tuessa ja sairaanhoitokäynneillä), esimerkiksi tiedottaminen teräviin instrumentteihin liittyvistä riskeistä, oikeista työtavoista ja toimintaohjeista verialtistumisen ja raskauden varalta.
- Osallistuminen työnantajan pyynnöstä riskien arviointiprosessiin, jos työpaikalla ei ole riittävästi omaa asiantuntemusta. Pienille työpaikoille on kehitetty työpaikkaselvityksen ja riskinarvioinnin yhtäaikaiseen toteuttamiseen PIRA-malli (Oksa et al. 2011).
- Työpaikan ensiapuvalmiuden tarpeen arvioiminen työpaikkaselvityksessä ottaen huomioon todetut vaara- ja haittatekijät (esim. pisto- ja viiltotapaturmariski) ja osallistuminen ensiavun järjestämiseen veritapaturman varalta.
- Osallistuminen rokotustarpeen arvioimiseen.
- Terveystarkastusten tekeminen työntekijöille, jotka ovat riskien arvioinnin tulosten perusteella vaarassa altistua biologisille tekijöille.

## 3. Vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi

Kattava ja perusteellinen vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi ovat edellytyksiä tapaturmien ennaltaehkäisemiselle, sillä vain tunnistetuilta riskeiltä voidaan suojautua. Riskien arvioinnissa on huomioitava aiemmin esiintyneet tapaturmat, ammattitaudit, työperäiset sairaudet ja vaaratilanteet. Jos työpaikalla ei ole riittävästi omaa asiantuntemusta haitta- ja vaaratekijöiden tunnistamiseen ja selvittämiseen, työnantaja voi käyttää ulkopuolista asiantuntija-apua (ensisijaisesti työterveyshuoltoa). Riskien arvioinnin tulosten perusteella suunnitellaan ja toteutetaan tarvittavat toimenpiteet riskien poistamiseksi ja hallitsemiseksi. Seurannalla varmistetaan toimenpiteiden toteutuminen ja niiden riittävyys.

### Vaaratekijöiden ja vaaralle altistuvien työntekijöiden tunnistaminen

Lainsäädäntö velvoittaa työnantajaa selvittämään ja tunnistamaan työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät. Lisäksi on tunnistettava, ketkä voivat altistua kyseisille vaaratekijöille.

Terveydenhuollon työpaikkojen riskien arvioinnin osana on tarkasteltava lääketieteellisten terävien instrumenttien aiheuttamia biologisia haitta- ja vaaratekijöitä. Tarkastelussa on otettava huomioon kaikki paikat, tilanteet, tehtävät ja välineet, joissa voi sattua pisto- tai viiltotapaturma, ja johon liittyy verta tai muuta mahdollisesti tartuntavaarallista ainetta. Ilmeisten terävien instrumenttien käyttöä edellyttävien hoitotoimenpiteiden lisäksi on huomioitava, että käytetty terävä instrumentti esimerkiksi potilaan sängyllä, työtakin taskussa tai sekajäteastiassa aiheuttaa tapaturman vaaran myös muille työntekijöille kuin varsinaisille terveydenhuollon ammattihenkilöille. Terävien instrumenttien aiheuttamia riskejä tarkasteltaessa onkin olennaista tunnistaa kaikki vahingoille altistuvat työntekijäryhmät. Sairaanhoidtajien ja muun lääkintähenkilöstön lisäksi esimerkiksi siivoojat, laitoshuoltajat, välinehuoltajat, sairaala-apulaiset, pesulatyöntekijät, jätehuoltajat ja potilaiden siirtohenkilöstö saattavat altistua vaaroille. Neulanpistotapaturmien synty tai niiden uhka voi liittyä myös työpaikkaväkivaltaan, jossa saastuneita neuloja voidaan käyttää aseena.

### Riskien arvioinnissa huomioitava myös yksikön ulkopuoliset työt

On tärkeää huomioida, että riskien arvioinnin ja hallinnan on katettava kiinteän työpaikan ulkopuolella tehtävät liikkuvat työt, niitä tekevät työntekijät ja heidän työympäristönsä. Esimerkkejä näistä liikkuvaa työtä tekevästä työntekijäryhmästä ovat kotisairaanhoidajat ja ensihoitajat. Terveydenhuoltoyksikön ulkopuolella tehtävissä töissä on yleensä samat riskit kuin kiinteällä työpaikalla, mutta lisäksi joitain liikkuvalla työllä ominaisia riskejä. Riskienhallinta esimerkiksi asiakkaan kodissa, ensihoitoyksikössä tai julkisella paikalla on huomattavasti vaikeampaa kuin sairaalan tai terveyskeskuksen potilasosastolla.

## Erityisen riskialttiit työntekijäryhmät

Vaarojen tunnistamisessa ja riskien arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota erityisen riskialttiisiin työntekijäryhmiin eli niihin, jotka ovat erityisen tapaturma-alttiita ja niihin, joille tartunta voi olla erityisen haitallinen. Esimerkiksi:

- maahanmuuttajataustaiset työntekijät
- nuoret ja ikääntyneet työntekijät
- raskaana olevat naiset
- kouluttamaton ja kokematon henkilöstö
- puhtaanapito-, jätteenkäsittely- ja huoltohenkilöstö
- immuunijärjestelmän häiriöistä kärsivät työntekijät
- vahinkoalttiutta lisääviä lääkkeitä käyttävät työntekijät.

## RASKAANA OLEVA TYÖNTEKIJÄ

Lisääntymisterveys on otettava huomioon biologisten tekijöiden aiheuttamia riskejä arvioitaessa, koska biologiset tekijät (mm. hepatiitti B- ja C-virus, hiv) voivat aiheuttaa erityistä vaaraa sikiön kehitykselle tai raskaudelle. Työnantajan on tiedotettava naistyöntekijöille sikiönkehitykselle tai raskaudelle aiheutuvista vaaroista ja tarpeellisista varotoimista ja opastettava työntekijöitä torjumaan vaarat. Jos raskaana oleva työntekijä tuntee asianmukaiset työtavat ja suojautumisen ja osaa noudattaa niitä, hän voi yleensä jatkaa työssään, vaikka siinä joutuisikin käsittelemään mahdollisesti hepatiitti B-, hepatiitti C- tai HI-virusta sisältäviä kehon nesteitä tai eritteitä. Jos suojautuminen ei ole käytännössä mahdollista eikä vaaraa voida poistaa, raskaana oleva työntekijä on pyrittävä siirtämään raskauden ajaksi muihin sopiviin työtehtäviin. Jos muun työn järjestäminen ei onnistu, työntekijällä on mahdollisuus hakea raskausaikana erityisäitiysrahaa ja olla pois töistä.

## Tunnistettujen riskien arvioiminen ja tärkeysjärjestykseen asettaminen

Jos työnantaja ei voi poistaa tunnistettuja vaaratekijöitä, niiden aiheuttama riski ja sen merkitys työntekijöiden terveydelle ja turvallisuudelle on arvioitava. Työntekijöiden altistuminen biologiselle tekijälle (altistumisen luonne, määrä ja kesto) on määritettävä, jotta työntekijöiden terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuva riski voidaan arvioida. Riskien arvioinnissa on otettava huomioon työpaikalla esiintyvien biologisten tekijöiden vaaraluokat. Biologiset tekijät on jaettu neljään vaaraluokkaan, joiden mukaisesti lainsäädännön edellyttämät toimenpiteet määräytyvät. Vaaraluokitus käy ilmi sosiaali- ja terveysministeriön päätöksestä biologisten tekijöiden luokituksesta (921/2010). Esimerkiksi hepatiitit B- ja C- sekä HI-virus kuuluvat toiseksi vakavimpaan vaaraluokkaan III<sup>5</sup>.

Riskin suuruuteen vaikuttavat vaaran esiintyvyys, sen toteutumistodennäköisyys ja mahdollisten seurausten vakavuus. Näiden perusteella tehdään riskien arviointi ja asetetaan riskit tärkeysjärjestykseen. Työnantaja päättää riskien arvioinnin tulosten perusteella tarvittavista toimenpiteistä riskien hallitsemiseksi.

5 III ryhmään kuuluva biologinen tekijä tarkoittaa sellaista tekijää, joka voi aiheuttaa ihmiselle vakavan sairauden ja joka siten aiheuttaa työntekijöille vakavan vaaran ja joka voi aiheuttaa väestöön leviämisen vaaran, mutta käytettävissä on yleensä tehokas ehkäisykeino tai hoito.

## 4. Riskienhallintakeinot

Riskien arvioinnissa tunnistetut riskit on ensisijaisesti poistettava. Jos se ei ole mahdollista, niin riski pitää pyrkiä vähentämään mahdollisimman alhaiselle tasolle. Yleisesti vaikuttavat työsuojelutoimenpiteet (kuten työvälineiden ja työympäristön kehittäminen) on toteutettava ennen yksilöllisiä (kuten henkilönsuojaus). Työnantajan on otettava työolojen parantamisessa huomioon tekniikan ja muiden käytettävissä olevien keinojen kehittyminen. Ennen uusien toimenpiteiden toteuttamista on aina varmistettava, etteivät ne aiheuta uusia vaaroja. Riskienhallinta ei ole kertaluontoista toimintaa. Työnantajan on tarkkailtava jatkuvasti työympäristöä, työyhteisön tilaa ja työtapojen turvallisuutta ja toteutettujen toimenpiteiden vaikutusta työn turvallisuuteen ja terveellisyteen.

Veriteitse tarttuvien taudinaiheuttajien leviämiskaavan poistaminen kokonaan on usein mahdotonta, mutta pisto- ja viiltotapaturmien määrää voidaan vähentää huomattavasti oikein valituilla työpaikalla, työn organisointia, työvälineitä, suojautumista ja koulutusta koskevilla toimenpiteillä. Terävien instrumenttien aiheuttama tapaturmariski on pyrittävä ensisijaisesti poistamaan ja toissijaisesti vähentämään seuraavien toimenpiteiden avulla.

### Luopuminen terävien instrumenttien tarpeettomasta käytöstä

Terävien instrumenttien tarpeettomasta käytöstä on luovuttava menettelytapoja muuttamalla. Menettelytapojen muuttaminen voi tarkoittaa esimerkiksi pistosten korvaamista suun kautta annettavalla lääkityksellä, tylppien neulojen käyttämistä ompeluhaavojen sulkemiseen tai neulattomiin suonensisäisiin laitteisiin siirtymistä, jos se on kliinisesti tarkoituksenmukaista.

### Suojamekanismin varustettujen terävien instrumenttien käyttöönotto

Tutkimusten mukaan suuri osa pistotapaturmista voidaan välttää turvaneulojen, -kanyyleiden ja muiden turvatuotteiden käytöllä. Tapaturman tai infektion vaara voidaan poistaa tai vähentää ottamalla käyttöön turvallisuusteknisin suojamekanismin varustettuja instrumentteja. Direktiivissä tai asetuksessa ei määritellä tarkemmin, minkälaisia suojamekanismin varustettujen instrumenttien pitää olla. Työturvallisuuslain vaatimuksen mukaan niiden (kuten kaikkien muidenkin työvälineiden) pitää olla niitä koskevien säännösten mukaisia<sup>6</sup> sekä sopivia ja tarkoituksenmukaisia kyseiseen työhön ja työolosuhteisiin.

Markkinoilla on saatavilla useita erilaisia turvallisuusteknisin suojamekanismin varustettuja instrumentteja eli laitteita, jotka on suunniteltu ja valmistettu siten, että ne sisältävät ominaisuuden tai mekanismin, joka poistaa tai minimoi tapaturman vaaran. Esimerkiksi valmiiden kerta-annoslääkeruiskujen neula vetäytyy käytön jälkeen suojuksen sisään. Turvakanyyli eroaa perinteisestä kanyylistä suojamekanisminsa osalta, joka kiinnittyy neulan terävän pään suojaksi, kun neula vedetään ulos kanyylista.

<sup>6</sup> Turvallisuusteknisin suojamekanismin varustettujen instrumenttien on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain (629/2010) vaatimukset. Valvovana viranomaisena toimii Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira.

Turvatuotteiden valinnassa kannattaa kiinnittää huomiota

- siihen, että suojaimekanismi on kiinteä osa laitetta (eikä sitä voida poistaa)
- laitteen helppokäyttöisyyteen ja hoitotoimenpiteen sujuvuuteen
- suojaimekanismin toiminnan luotettavuuteen ja
- siihen, ettei suojaimekanismi aiheuta uusia turvallisuusongelmia.

Työnantajan on kuultava työntekijöiden edustajien mielipiteitä turvallisten työvälineiden valinnassa ja käytössä. Työnantajan on opastettava työntekijät suojaimekanismein varustettujen instrumenttien oikeaan käyttöön.

Turvallisuusteknisin suojaimekanismein varustettujen työvälineiden korkeammat yksikköhinnat ovat hidastaneet niiden käyttöönottoa ja yleistymistä terveydenhuoltoalalla. Suojaimekanismein varustettujen instrumenttien käyttöönoton kustannuksia laskettaessa on vertailun vuoksi huomioitava veritapaturmien aiheuttamat kustannukset. Pisto- ja viiltotaturmat aiheuttavat mm. poissaolo-, lääkärikäynti-, lääke- ja näytteenottokustannuksia. Lisäksi on huomioitava työntekijän, hänen läheistensä ja työyhteisönsä mahdollisesti jopa kuukausia kestävä pelko mahdollisista seurauksista.

## **Kielto laittaa neula takaisin neulansuojukseen eli hylsytämiskielto**

Hylsytämiskielto on säädöstatasolla uusi velvoite, mutta se on ollut jo aiemmin käytössä useilla terveydenhuoltoalan työpaikoilla. Se on sisällynyt monien sairaaloiden turvallisuusohjeisiin ja jossain määrin eri laitevalmistajien käyttöohjeisiin. Täysien neulankeräysastioiden hylsytyslaskelmissa on havaittu, että neuloja hylsytetään takaisin suojukseensa hylsytyskiellosta huolimatta.

Työnantajan on kiellettävä käytettyjen neulojen hylsytämisen. Hylsytämiskielto ei ole ehdoton, vaan hylsytämisen on sallittua sellaisissa tilanteissa, joissa ei ole pisto- tai viiltotaturman vaaraa esimerkiksi työvälineen sisäänrakennetun suojaimekanismin tai apuvälineen käytön vuoksi.

Pistotoimenpidettä suorittavan työntekijän käden ulottuvilla on oltava asianmukainen, riittävän usein vaihdettava neulankeräysastia, johon hän voi pudottaa käytetyn neulan välittömästi toimenpiteen jälkeen. Asianmukaisten neulankeräysastioiden puuttuminen johtaa siihen, että työntekijä ei pääse käytetystä neulasta helposti ja turvallisesti eroon, joten hän voi päätyä hylsytämään sen tai neula voi jäädä väärään paikkaan esimerkiksi potilaan sängylle, pöydälle tai työtakin taskuun.

Esimiesten on valvottava hylsytämiskiellon noudattamista ja puututtava välittömästi riskialttiisiin työtapoihin.



## Instrumenttien turvalliset hävittämismenettelyt

Työnantajan on määriteltävä ja käyttöön otettava turvalliset menettelyt terävien instrumenttien käyttöön ja niiden sekä kontaminoituneen jätteen hävittämiseen. Jätteiden hävittämisestä ei saa aiheutua tapaturmaksi tai tartuntavaaraa terveydenhuoltoalan työnantajan palveluksessa oleville työntekijöille eikä jätteitä kuljettavien ja käsittelevien yritysten työntekijöille.

Näistä menettelyistä on tiedotettava tehokkaasti työntekijöille sekä käsiteltävä niitä työntekijöille annettavassa perehdytyksessä, opetuksessa, ohjauksessa ja koulutuksessa. Jätteiden turvallisen hävittämisen kannalta on tärkeää, että työntekijät tunnistavat, onko kysymys viiltävästä ja pistävästä jätteestä vai biologisesta kontaminoituneesta jätteestä. Työnantajan on opastettava työntekijöitä tunnistamaan eri jätelajit, niihin liittyvät riskit ja omaksumaan jätteiden hävittämisen oikeat toimintatavat.

### Kontaminoitunut jäte

= materiaali, joka on ollut kosketuksessa fysiologisiin nesteisiin. Tällaisia ovat esim. käytetyt siteet, käytetyt koeputket, likaiset vaatteet, käytetyt käsiineet, käytetyt vanutupot ja kontaminoitunut veri.

## ASIANMUKAISET SÄRMÄISJÄTTEEN KERÄYSASTIAT

Selvästi merkityt ja teknisesti turvalliset terävien instrumenttien hävittämissäiliöt on sijoitettava vakaalle alustalle mahdollisimman lähelle tiloja, joissa instrumentteja käsitellään tai säilytetään. Säiliöt on merkittävä selvästi pistävän ja viiltävän jätteen (ns. särmäisjätteen) keräyssäiliöiksi. Säiliöiden teknisellä turvallisuudella tarkoitetaan sitä, että ne on valmistettu särkymättömästä aineesta eivätkä terävät instrumentit voi läpäistä niitä. Myös keräyssäiliöt ovat työvälineitä ja niitä koskee työturvallisuuslain vaatimus säännösten mukaisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta sekä sopivuudesta kyseiseen työhön ja työolosuhteisiin. Tähän tarkoitukseen ovat sopivia teollisesti valmistetut säiliöt, jotka täyttävät EN ISO 23907:2012 standardin kriteerit.

## KÄYTETTYJEN INSTRUMENTTIEN HÄVITTÄMINEN LIKKUVASSA TYÖSSÄ

Esimerkiksi kotihoidossa<sup>7</sup> tai ensihoidon tehtävissä toimivalla työntekijällä on oltava käytettävissään asianmukainen säiliö terävien instrumenttien hävittämistä varten. Markkinoilla on saatavilla useita erilaisia ja eri tilanteisiin soveltuvia säiliöitä.

## SÄILIÖITÄ EI TULE TÄYTTÄÄ LIIAN TÄYTEEN

Turvalliseen jätteen hävittämiseen kuuluu lisäksi se, että särmäisjäteastioita ei täytetä liian täyteen ja että ne vaihdetaan riittävän usein, sillä ylitäytettyihin keräysastioihin liittyy aina tapaturmariski. Suosituksen mukaan keräysastian saa täyttää vain 2/3-osaan astias- ta. Työntekijät on opastettava tähän 2/3-osan täyttösäantöön, ja työpaikalla on vastuuttava keräyssäiliöiden vaihtaminen ohjeiden mukaisesti.

<sup>7</sup> Kotihoidolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolakiin perustuvaa kotipalvelua ja terveydenhuoltolakiin perustuvaa kotisairaanhoidoa.

Täydet säiliöt on suljettava huolellisesti ja toimitettava niille varattuun erityisjätteen-keräysastiaan. Keräysastia on merkittävä selvästi särmäisjätteen keräysastiaksi. Jätteitä on käsiteltävä varoen. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvirassa on laadittu yleiset ohjeet terveydenhuollon jätteiden keräyksestä, käsittelystä, kuljetuksesta ja loppusijoituksesta, jotka löytyvät julkaisusta Terveydenhuollon jätteet (Miettinen 2006).

## Turvallisten työskentelymenetelmien käyttöönotto

Tapaturmia ja niistä aiheutuvia tartuntoja on ennaltaehkäistävä suuntaamalla toimenpiteitä kattavasti

- teknologiaan (esim. uuden teknologian mukaisten turvallisuusteknisiin suojamekanismeihin varustettujen instrumenttien käyttöönotto)
- työn organisointiin (esim. henkilöresurssien riittävyyden varmistaminen, työkuormituksen hallitseminen työaikajärjestelyin, työtapojen valvonnan tehostaminen)
- työoloihin ja työympäristöön (esim. tilojen rauhallisuus, riittävä valaistus, riittävästi laskutilaa, asianmukaiset särmäisjäteastiat käden ulottuvilla)
- sekä työhön liittyviin psykososiaalisiin tekijöihin.

Työntekijöille annettava opetus ja ohjaus on olennainen osa turvallisten työskentelymenetelmien käyttöönottoa, mitä käsitellään luvussa 5.

## Terveystarkastukset

Työntekijälle on järjestettävä terveystarkastukset (sekä alku- että määräaikaistarkastukset), jos biologisten tekijöiden vaarojen arviointi osoittaa työntekijän turvallisuutta tai terveyttä uhkaavan vaaran olevan olemassa. Infektiovaarallista työtä tekevän työntekijän alkutarkastuksessa kiinnitetään erityistä huomiota kykyyn noudattaa huolellisia työtapoja ja lisäksi varmistetaan rokotusten asianmukaisuus. Alkutarkastus on pyrittävä tekemään ennen työn alkamista. Se on tehtävä viimeistään kuukauden kuluessa työn aloittamisesta. Rokotustarve arvioidaan työtehtävien riskin perusteella myös määräaikaistarkastuksissa, jotka toistetaan yleensä 1–3 vuoden välein työn jatkuessa.

Terveystarkastusten tarkoituksena on omalta osaltaan tiedottaa työntekijöille teräviin instrumentteihin liittyvistä riskeistä, oikeista työtavoista ja toimintaohjeista verialtistumisen ja raskauden varalta. Terveystarkastuksista voi lukea tarkemmin Terveystarkastukset työterveyshuollossa -nimisestä julkaisusta (Työterveyslaitos 2006).

## Henkilönsuojainten käyttäminen

Jos tapaturman tai sairastumisen vaaraa ei voida välttää tai riittävästi rajoittaa työhön ja työolosuhteisiin liittyvillä toimenpiteillä, työnantajan on hankittava ja annettava työntekijän käyttöön vaatimusten- ja tarkoituksenmukaiset henkilönsuojaimet. Työntekijän on käytettävä ja hoidettava huolellisesti ja ohjeiden mukaisesti työnantajan hänelle antamia henkilönsuojaimia ja muita varusteita.

Suojakäsineet ovat keskeisin henkilönsuojain veritartunnan varalta. Leikkauksissa ja pien-toimenpiteissä kannattaa käyttää kaksia päällekkäisiä käsineitä, sillä niiden on arvioitu vähentävän veritartuntariskiä 6–50 % yksinkertaiseen käsineeseen verrattuna. Lisäksi muut suojaimet (suu-, nenä- ja silmänsuojukset sekä esiliina) ovat tarpeen roiskeilta suojautumiseen.

## Rokotukset

Työnantajan on tarjottava työntekijöilleen mahdollisuus rokotukseen, jos riskien arvioinnissa todetaan työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden vaarantuvan sellaisen biologisen tekijän vuoksi, johon on olemassa tehokkaita rokotteita. Hepatiitti A- ja B-virusta vastaan on saatavilla tehokas rokote, sitä vastoin hepatiitti C- tai HI-virusta vastaan ei ole saatavilla rokotteita. Sosiaali- ja terveysministeriön työterveyshuolloille antamat rokottussuositukset löytyvät julkaisusta Rokotukset työelämässä (Leino et al. 2007), jossa on käsitelty ne biologiset tekijät, joita vastaan on saatavilla tehokas rokote.

Työntekijöille on annettava tietoa sekä rokottamisen että rokottamatta jättämisen hyödyistä ja haitoista. Rokotus on tarjottava maksutta kaikille työntekijöille ja opiskelijoille, jotka suorittavat terveydenhuollon ja siihen liittyviä tehtäviä työpaikalla ja jotka ovat riskien arvioinnin tulosten perusteella vaarassa altistua biologiselle tekijälle. Myös mm. siivous-, pesula-, jäte- ja välinehuollon työntekijät kannattaa rokottaa, jos heidän tiedetään riskinarvioinnin perusteella voivan altistua hepatiitti B -virukselle. Mahdollisesti tarvittavien tehosteannosten (jos vasta-aineita ei muodostunut) tai uusintarokotussarjojen on oltava työntekijöille maksuttomia.

Kela korvaa sairausvakuutuslain perusteella työnantajalle kustannuksia työ- tai virkasuhteessa olevien työntekijöiden työn riski- ja vaaratekijöiden vuoksi tarpeellisista rokotteista edellyttäen, että riski- ja vaaratekijöiden terveydellisen merkityksen arviointi, vaarojen torjuntatoimenpiteiden sekä suojautumisen ohjaus- ja neuvontatarpeet sekä rokotustarpeet on todettu työterveyshuollon työpaikkaselvityksessä ja kirjattu työterveyshuollon toimintasuunnitelmaan.

Estolääkitystä, joka annetaan tartuntaepäilytilanteessa, käsitellään luvussa 6.

# Miten työntekijä voi suojautua pisto- ja viiltotapaturmilta?

## HUOLEHDI HEPATIITTIROKOTUKSESTASI

### OSALLISTU KOULUTUKSIIN

- Osallistu koulutuksiin, ota selvää oman työpaikkasi ohjeista ja menettelyistä sekä kysy, jos jää epäselvää!
- Opettele oikeat, turvalliset työtavat ja noudata niitä kaikissa tilanteissa.
- Varmista, että osaat toimia väkivallan uhka- ja tapaturmatilanteessa.
- Ylläpidä osaamistasi.

### OLE ITSE AKTIIVINEN

- Ilmoita työnantajallesi viipymättä havaitsemasi puutteet ja riskit, korjaa ne mahdollisuuksien mukaan itse (omaa tai muiden turvallisuutta vaarantamatta).

### SUUNNITTELE TOIMENPIDE JA VALMISTAUDU SIIHEN

- Käytä suojamekanismein varustettuja instrumentteja, mutta tutustu niiden käyttöön etukäteen.
- Käytä henkilösuojaimia
  - suojakäsineitä (leikkauksissa ja pientoimenpiteissä kahdet päällekkäiset)
  - muita suojaimia (suu- ja nenäsuojus, silmänsuojus, esiliina) roiskeita varten.
- Varmista, että tarvittavat työvälineet on saatavilla:
  - käden ulottuvilla on asianmukainen (ei liian täysi!) särmäisjätteen keräysastia
  - esimerkiksi mekaaninen haavanlevitin henkilön sijasta.
- Varmista rauhallinen ilmapiiri, poista mahdolliset häiriötekijät.
- Varmista työympäristön riittävä ja häikäisemätön valaistus.
- Varmista, että työvälineille on riittävästi laskutilaa ja työympäristö on siisti ja järjestyksessä.

### TOIMENPITEEN AIKANA

- Muista toimenpiteeseen keskittyminen ja huolellisuus.
- Kerro potilaalle, mitä aiot tehdä ettei hän säikähdä esim. pistoa ja reagoi odottamattomasti.
- Ota välineet aina katsekontaktissa.
- Älä anna välineitä työtoverillesi kädestä käteen vaan välipöytien kautta.
- Älä hylsytä käytettyä neulaa.
- Laita käytetty neula tai veitsi aina suoraan keräyssäiliöön.
- Älä täytä keräysastioita liian täyteen (vain 2/3 -osaan astiasta!).
- Sulje turvalliseen täyttörajaan täytetty keräyssäiliö huolellisesti ja tuo uusi tilalle.

Pese kädet aina huolellisesti toimenpiteen jälkeen. Muista noudattaa oman työpaikkasi hygieniaohjeita.

## 5. Tietoisuuden lisääminen, tiedottaminen ja koulutus

Työnantajan on kuultava työntekijöiden edustajien mielipiteitä suunnitellessaan tietoisuuden lisäämisen, tiedottamisen ja kouluttamisen toteutustapoja.

### Tiedottaminen ja tietoisuuden lisääminen

Työnantajan on varmistettava, että työntekijöillä on riittävät tiedot ja tarvittaessa kirjalliset ohjeet työvälineistä ja niiden turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Tietojen ja kirjallisten ohjeiden on oltava asianosaisten työntekijöiden ymmärrettävissä ja niiden on sisällettävä ainakin turvallisuutta ja terveyttä koskevat tiedot työvälineiden käyttöolosuhteista, ennakoitavissa olevista poikkeavista tilanteista ja työvälineiden käyttökokemusten perusteella tehdyistä päätelmistä.

Työnantajan on tiedotettava työntekijöille teräviin instrumentteihin liittyvistä riskeistä ja niiden hallintakeinoista. Työnantajan on edistettävä hyviä toimintatapoja vaaratilanteiden ja tapaturmien ehkäisemiseen ja kirjaamiseen. Työnantajan on lisättävä riskitietoisuutta kehittämällä toimenpiteitä ja tiedotusmateriaalia yhteistyössä työntekijöiden edustajien kanssa sekä antaa tietoja tukiohjelmista mahdollisen veritapaturman ja -tartunnan varalta.

### Työntekijöiden opetus ja ohjaus

Työnantajan on varmistettava, että työntekijät saavat riittävästi perehdytystä sekä opetusta ja ohjausta työstä aiheutuvan turvallisuutta tai terveyttä uhkaavan haitan tai vaaran välttämiseksi. Työnantajan on järjestettävä työntekijöille opetusta ja ohjausta terävien instrumenttien aiheuttamiin tapaturmiin liittyvistä toimintaperiaatteista ja menettelyistä. Opetuksessa ja ohjauksessa käsiteltäviin asioihin kuuluu mm.:

- verelle ja muille fysiologisille nesteille altistumiseen liittyvä riski (ml. mahdolliset raskauden aikaiset biologisten tekijöiden aiheuttamat riskit),
- toimintaohjeet tapaturmien ennaltaehkäisemiseksi, kuten
  - uusien ja tilapäisten työntekijöiden perehdyttäminen
  - asianmukaiset terävien instrumenttien käyttö- ja hävittämismenettelyt
  - teräviin instrumentteihin liittyvät varotoimet ja turvalliset työmenetelmät ja -tavat
  - hygieniavaatimukset
  - käytettävät suojavälineet ja suojavaatetus
  - rokotusten merkitys (ml. hyödyt ja haitat)
  - suojamekanismeilla varustettujen terävien lääketieteellisten instrumenttien käyttäminen
- raportointi-, reagointi- ja seurantamenettelyt ja niiden merkitys
- toimintaohjeet pisto- tai viiltotapaturman sattuessa.

Työnantajan on mahdollistettava työntekijöiden osallistuminen opetukseen ja ohjaukseen, eivätkä työntekijät voi kieltäytyä osallistumasta siihen (ks. työturvallisuuslaki 14 §). Työntekijälle annettua opetusta ja ohjausta on täydennettävä tarvittaessa osaamisen ylläpitämiseksi, ajantasaistamiseksi ja kehittämiseksi.

## 6. Tapaturman tai vaaratilanteen satuttua

### Vaaratilanteiden ja tapaturmien ilmoittamismenettelyt

Jokaisella työpaikalla on oltava terävän instrumentin aiheuttaman tapaturman tai vaaratilanteen varalta ilmoittamismenettelyt, jotka on tarkistettava yhdessä työntekijöiden työsuojeluedustajien kanssa tai työnantajien ja työntekijöiden edustajien kanssa. Jos työpaikalla on jo olemassa toimivat tapaturmien ja vaaratilanteiden ilmoittamiskäytännöt, niihin ei tarvitse tehdä muutoksia.

### TYÖNTEKIJÄN VELVOLLISUUS ILMOITAA VAARATILANTEISTA JA TAPATURMISTA

Työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa välittömästi jokaisesta tapaturmasta tai vaaratilanteesta, johon liittyy terävä instrumentti. Ilmoitus tehdään työpaikan omien ilmoittamismenettelyjen mukaisesti esimiehelle ja/tai työturvallisuudesta ja -terveydestä vastuussa olevalle henkilölle. Ilmoituksen tekeminen on tärkeää työntekijän oman oikeusturvan kannalta, jotta mahdollinen tartunta voidaan myöhemmin todeta työperäiseksi ja työntekijä on oikeutettu tapaturmavakuutuslain mukaisiin korvauksiin.

### TOIMINTAPERIAATTEET JA MENETTELYT TAPATURMIEN VARALLE

Työnantajan on varauduttava terävien instrumenttien aiheuttamiin tapaturmiin luomalla toimintaperiaatteet ja menettelyt niiden varalta ja saattamalla ne kaikkien työntekijöiden tietoon. Toimintaperiaatteiden on koskettava mm. ensiavun antamista loukkaantuneelle työntekijälle, tapaturmantutkintaa ja jatkotoimenpiteitä. Työnantajan on varmistettava tapaturmaan, diagnoosiin ja hoitoon liittyvä luottamuksellisuus.

### Ensiapu loukkaantuneelle työntekijälle

Työnantajan on huolehdittava, että tapaturmassa loukkaantunut työntekijä saa ensiavun ja tarpeellisen lääketieteellisen hoidon sekä tarvitsemansa neuvonnan. Työnantajan on huolehdittava, että työpaikan jokaisen työntekijän tiedossa ja saatavilla (esimerkiksi ilmoitustauluilla) on selkeä ohjeistus pisto- ja viiltotapaturman varalta. Ohjeistuksessa kuvataan mm. ensiaputoimenpiteet, joihin on ryhdyttävä tapaturman satuttua.

Loukkaantuneen työntekijän on päästävä hoitoon mahdollisimman pian tapaturman jälkeen. Lääkäri tekee lääketieteellisin perustein arvion tarpeellisista lääketieteellisistä testeistä, estolääkityksen aloittamisesta sekä altistuksen jälkeisistä terveystarkastuksista. Lääketieteellisillä testeillä tarkoitetaan mahdollisen hiv-, B-hepatiitti- ja C-hepatiittitartun-

#### Vaaratilanne

= tilanne, jossa tapaturman sattuminen on lähellä. Esimerkiksi viilto tai pisto osuu vaatteeseen tai terävä instrumentti on sellaisessa paikassa, jossa se voi aiheuttaa vaaraa (esim. pesulaan menevän takin tasku tai potilaan sänky).

nan selvittämiseksi otettavia laboratorionäytteitä, jotka tulisi ottaa mahdollisimman pian tapaturman jälkeen. Ennaltaehkäisevän lääkityksen (kuten hiv-estolääkitys, B-hepatiittirokotesarja ja B-hepatiitti-immunoglobuliini) tarve olisi arvioitava mahdollisimman pian. Sosiaali- ja terveysministeriön työterveyshuoltoyksiköille antamat suositukset tarpeellisista toimenpiteistä veritartunnan jälkeen löytyvät Veritartuntavaara työssä -nimisestä julkaisusta (Anttila et al. 2008). Menettelytavat hoitoon pääsyn varmistamiseksi on suunniteltava työpaikoilla yhteistyössä työterveyshuollon kanssa.

## **Tapaturman uhrin työssä jatkaminen, kuntoutus ja mahdollisuus korvaukseen**

Tapaturmasta on tehtävä ilmoitus työnantajan tapaturmavakuutuslaitokselle. Tapahtumakuvauksen on oltava riittävän yksityiskohtainen.

Jos tapaturmasta seuraa tartunta, tartunnan saaneen työntekijän työkyvyn arviointi ja työssä jatkamismahdollisuudet selvitetään yhdessä työterveyshuollon ja hoitavan lääkärin kanssa. Tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavalla kuntoutuksella tarkoitetaan sellaista toimenpiteiden kokonaisuutta, jolla edistetään ja tuetaan kuntoutujan työhönpaluuta ja työstä suoriutumista, ehkäistään, poistetaan ja vähennetään työ- tai toimintakykyyn vaikuttavia haittoja sekä ylläpidetään ja parannetaan hänen itsenäistä suoriutumiskykyään. Tapaturmavakuutuslaissa säädetään tapaturman uhrille maksettavista korvauksista.



## **Ohjeita työntekijälle: näin toimit pisto- tai viiltotapaturman sattuessa**

### **1**

**Pysy rauhallisena ja varmista, ettei vahinko pääse toistumaan. Huolehdi terävän esineen turvallisesta hävittämisestä.**

### **2**

**Puhdista välittömästi altistunut/vaurioitunut alue**

- älä purista/hankaa haavaa/pistoaluetta, ettei vieras veri pääse syvemmälle kudokseen
- huuhto runsaalla, juoksevalla vedellä pitkään (5 min)
- anna pistokohdan vuotaa ja poista mahdolliset vierasesineet
- jos pisto- tai viiltokohdassa on verta, aseta iholle alkoholihaude (esim. käsihuuhde, joka sisältää alkoholia yli 70 %) 2 minuutin ajaksi.

### **3**

**Älä päästä potilasta (mahdollista tartunnan lähdettä) pois ennen tilanteen arviointia ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä, sillä hiv-, B-hepatiitti- tai C-hepatiittitartunnan mahdollisuus voidaan selvittää ottamalla potilaasta hänen suostumuksellaan näytteet. Jos potilas kieltäytyy tutkimuksista, vaikka kantajuutta epäillään, on tilanteeseen suhtauduttava kuin potilaalla olisi kyseinen tartunta.**

### **4**

**Ota yhteys työterveyshuoltoon tai muuhun nimettyyn lääkäriin tai päivystävään lääkäriin lääketieteellisten testien ottoa ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten (oman työpaikkasi ohjeiden mukaisesti).**

### **5**

**Tee tapaturmasta ilmoitus oman työpaikkasi ohjeiden mukaisesti (esimerkiksi esimiehelle, ilmoitusjärjestelmään).**

## **Tapaturman tai vaaratilanteen tutkinta – syiden ja olosuhteiden selvittämistä vastaavien tapausten estämiseksi**

Työnantajalla on oltava toimintasuunnitelma sattuneiden tapaturmien ja vaaratilanteiden käsittelemistä varten, jotta tapahtuneesta voidaan oppia ja ryhtyä toimenpiteisiin vastaavien vaaratilanteiden ja tapaturmien ehkäisemiseksi. Työnantajan on selvitettävä tapaturman tai vaaratilanteen syyt ja vallinneet olosuhteet ja kirjattava, mitä on tapahtunut. Työntekijän on annettava työnantajalle tapaturmaan tai vaaratilanteeseen liittyvät tiedot, jotta ne saadaan koottua.

Vaaratilanteiden ja tapaturmien tutkinnan tavoitteena on oltava vastaavien tapausten ehkäiseminen. Tutkinnassa ei etsitä syyllisiä tai yksittäisten työntekijöiden tekemiä virheitä vaan pyritään löytämään järjestelmän ns. heikot kohdat, joiden seurauksena tapaturma tai vaaratilanne sattui. Vaikka tapahtuman välitön syy onkin usein ihmisen virheellinen tai vaarallinen toiminta, inhimillisten virheiden taustalla on usein työhön, työympäristöön ja työn organisointiin liittyviä ongelmia ja tekijöitä. Syylistämätön kulttuuri tapausten tutkinnassa on tärkeää, sillä työntekijän syylistäminen voi johtaa siihen, että vaaratilanteet ja tapaturmat jäävät kokonaan ilmoittamatta, eikä niiden syitä voida silloin selvittää ja poistaa.

## **Tiedon kerääminen haastatteluilla ja tutustumalla tapaturmapaikkaan**

Sattuneiden pisto- ja viiltotapaturmien ja vaaratilanteiden tutkinta voidaan tehdä esimerkiksi haastattelemalla tapahtumassa osallisena olleita: vahingoittunutta työntekijää, mahdollista työparia, tarvittaessa esimiestä ja myös potilasta, jos mahdollista. Haastatteluilla pyritään selvittämään tapahtuman sattumisaika ja -paikka, suoritettu toimenpide ja työvaihe, käytetyt työvälineet (terävä instrumentti, särmäisjäteastia, muut) ja suojaus, työolosuhteet, työn organisointiin ja työtilanteeseen liittyvät asiat ja potilaan käyttäytyminen toimenpiteen aikana. Lisäksi on selvitettävä mahdolliset muut tapahtumaan vaikuttaneet tekijät. Haastattelujen lisäksi kannattaa käydä paikan päällä toteamassa, ovatko tapahtumapaikan työolosuhteet kunnossa (mm. riittävä valaistus, neulankeräysastia lähettävillä eikä se ole liian täynnä, riittävästi työskentelytilaa). Tiedon keräämisen jälkeen kaikki tapaturmaan tai vaaratilanteeseen vaikuttaneet tekijät ja niiden taustalla vaikuttaneet piilevät tekijät listataan johtopäätöksen tekemistä varten.

Työnantajan on pidettävä luetteloa vaaraluokkien III ja IV biologisille tekijöille altistuvista työntekijöistä. Hepatiitit B- ja C- ja HI-virus kuuluvat vaaraluokkaan III. Luettelon on sisällettävä tiedot tehdyn työn laadusta, biologisesta tekijästä, altistumisesta, onnettomuuksista ja vaaratilanteista. Luetteloa on säilytettävä vähintään 10 vuotta altistumisen jälkeen.

## Toimenpiteet vastaavien tapausten ehkäisemiseksi

Työnantajan on ryhdyttävä tutkinnan perusteella tarvittaviin toimenpiteisiin vastaavien vaaratilanteiden ja tapaturmien ehkäisemiseksi. On tärkeää että toimenpiteet kohdistetaan tapahtuman perimmäisiin syihin.

Toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa on varmistettava, etteivät ne aiheuta uusia tunnistamattomia riskejä (esimerkiksi avoimen neulankeräysastian sijoittaminen aggressiivisen potilaan huoneeseen potilaan saataville voi lisätä väkivaltariskiä). Kun toimenpiteiden toteuttamisesta on päätetty, niille on hyvä nimetä vastuuhenkilöt ja toteutusaikataulu. Toimenpiteiden toteutumista ja niiden riittävyttä on hyvä seurata etukäteen määritetyn aikataulun mukaisesti.

Sattuneet vaaratilanteet ja tapaturmat kannattaa käsitellä yhdessä myös muiden työntekijöiden kanssa (luottamuksellisuutta vaarantamatta), jotta niistä voidaan oppia.

## Esimerkki toiminnasta tapaturman satuttua

**Tapahtuma:** Sairaanhoidaja pistää verisellä neulalla itseään asettaessaan neulaa takaisin neulansuojukseen (=hylsyttyessään sitä).

**Ensiapu ja tapaturmasta ilmoittaminen:** Hoitaja puhdistaa pistokohdan heti ensiapuohjeiden mukaan ja ottaa työpaikkansa ohjeiden mukaisesti yhteyttä työterveyshuoltoon tai muuhun lääkäriin, joka arvioi tarpeen lääketieteellisille testeille ja estolääkitykselle. Työntekijä ilmoittaa tapaturmasta välittömästi työpaikkansa ohjeen mukaisesti esimiehelleen ja työsuojeluvaltuutetulle.

**Tapaturman tutkinta:** Työpaikan käytännön mukaisesti tapaturmassa loukkaantuneen työntekijän lähin esimies vastaa tapaturman tutkinnasta, lisäksi siihen osallistuu työsuojeluvaltuutettu ja työntekijä itse. Tutkinta tehdään haastattelemalla asianosaisia ja tutustumalla tapaturmapaikkaan.

Vaikka pistotapaturman aiheutti ensisijaisesti vaarallinen ja kielletty työtapa (hylsyttäminen), tapaturman tutkinnassa ei syyllistetä sairaanhoitajaa vaan pyritään etsimään työympäristön ja työn organisoinnin tekijät, jotka aiheuttivat hylsyttämisen. Hylsyttäminen voi johtua esimerkiksi opastuksen ja valvonnan puutteista tai siitä, että potilashuoneessa ei ollut neulankeräysastiaa tai se oli aivan täynnä. Sairaanhoidaja ei välttämättä ole osaston henkilökuntavajauksen aiheuttaman hektisen työtilanteen vuoksi muistanut varmistaa ennen toimenpiteen aloittamista keräysastian saatavuutta tai hän on saattanut kokea olevansa liian kiireinen hakeakseen uuden keräysastian. Puutteet neulankeräysastioiden vaihtamisessa taas voivat johtua osaston henkilökuntavajauksesta tai siitä, ettei niistä huolehtimista (saatavuus, vaihtaminen) oltu vastuutettu kenellekään. Tai voi olla, että potilasosaston särmäisjäteastivarasto on päässyt kokonaan loppumaan alimitoitettun tilauksen takia.

**Korjaustoimenpiteet:** Hylsyttämiskiellosta muistuttaminen ja sen valvonta eivät ole riittäviä korjaavia toimenpiteitä, vaan työntekijöille on varmistettava todelliset mahdollisuudet noudattaa hylsyttämiskieltoa (ts. neulankeräysastioiden välittömästä saatavuudesta ja niiden vaihtamisesta on huolehdittava). Lisäksi voi olla tarpeen muistuttaa henkilökuntaa siitä, että työntekijän on huolehdittava asianmukainen neulankeräysastia käden ulottuville ennen hoitotoimenpiteen aloittamista.

**Korjaustoimenpiteiden toteutus ja seuranta:** On tarpeen määritellä, kenen/keiden vastuulla neulankeräysastioiden tilaaminen ja vaihtaminen on, keräysastioiden tarkistamisen/vaihtamisen aikaväli ja muut tarvittavat asiat. Toimenpiteiden toteutumista voidaan sopia seurattavan esimerkiksi viikoittain järjestettävällä satunnaistarkastuksella tai kysymällä hoitajien mielipiteitä neulankeräysastioiden saatavuus- ja riittävyystilanteesta seuraavien viikkopalaverien yhteydessä. Lisäksi hylsyttämiskielon noudattamista voidaan arvioida esimerkiksi kuukausittain toteutettavilla täysien neulankeräysastioiden hylsytyslaskelmilla, joissa lasketaan, kuinka monta prosenttia käytetyistä neuloista on asetettu takaisin neulansuojukseensa.

## 7. Yhteenveto

### Tapaturmien ehkäiseminen pohjautuu riskien arviointiin

Terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäiseminen vaatii työpaikan koko henkilöstön sitoutumista ja työnantajan ja työntekijöiden (tai heidän edustajiensa) yhteistyötä. Terävien instrumenttien aiheuttamat tapaturmat voidaan ennaltaehkäistä, kun kaikki niihin liittyvät vaarat ja vaaroille altistuvat työntekijät tunnistetaan, riskit arvioidaan ja niiden poistamiseksi tai hallitsemiseksi suunnitellaan ja toteutetaan tehokkaita, käytännössä toimivia ratkaisuja.

### Keskeiset työntekijän velvollisuudet

Vaikka useimmat velvoitteet koskevatkin työnantajaa, myös jokaisella työntekijällä on velvollisuutensa työturvallisuuden kehittämisessä:

- omasta ja muiden turvallisuudesta ja terveydestä huolehtiminen koulutuksensa ja työnantajan ohjeiden mukaisesti
- opastukseen ja ohjaukseen osallistuminen
- oikeiden, turvallisten työtapojen opetteleminen ja niiden noudattaminen kaikissa tilanteissa
- hylsytämiskiellon noudattaminen
- välitön ilmoittaminen työnantajalle havaitsemistaan puutteista ja riskeistä sekä niiden korjaaminen mahdollisuuksien mukaan itse
- järjestyksestä ja siisteydestä huolehtiminen
- huolellisuus ja varovaisuus
- jokaisen tapaturman ja vaaratilanteen ilmoittaminen työnantajalle ja niihin liittyvien tietojen antaminen tutkintaa varten.

### Keskeiset työnantajan velvollisuudet

Lainsäädäntö velvoittaa työnantajaa varmistamaan työntekijöidensä turvallisuus ja terveys työssä. Lisäksi työnantajan on mahdollistettava työntekijöiden (tai heidän edustajiensa) osallistuminen työpaikan turvallisuuden parantamiseen. Työnantajan on tunnistettava työn vaara- ja haittatekijät, määritettävä työntekijöiden altistuminen biologiselle tekijöille ja arvioitava riskit, joita ei voida kokonaan poistaa.

Keskeisiä, työnantajaa velvoittavia keinoja teräviin instrumentteihin liittyvien riskien poistamiseksi ja vähentämiseksi ovat

- terävien instrumenttien tarpeettomasta käytöstä luopuminen
- turvallisuusteknisin suojamekanismein varustettujen instrumenttien käyttöönotto
- kielto asettaa käytetty neula takaisin neulansuojukseen (hylsyttyminen)
- tehokkaat hävittämismenettelyt: selvästi merkittyjen ja teknisesti turvallisten säiliöiden sijoittaminen mahdollisimman lähelle tiloja, joissa instrumentteja käytetään tai säilytetään sekä säiliöiden vaihtamisesta huolehtiminen
- työskentelymenetelmien, työympäristön ja työtapojen turvallisuuden kehittäminen (sisältäen valvonnan ja epäkohtiin puuttumisen)
- työntekijöiden tietoisuuden lisääminen sekä opetuksen ja ohjauksen antaminen

- työ- ja turvallisuusohjeiden (ml. ensiapuohjeet) laatiminen
- tarjottava työntekijöille tarvittaessa mahdollisuus terveystarkastuksiin
- henkilönsuojainten antaminen työntekijöiden käyttöön
- työntekijöille on tarjottava tietoa rokottamisen ja rokottamatta jättämisen eduista ja haitoista sekä tarjottava rokotus maksutta niille, jotka ovat vaarassa altistua biologisille tekijöille.

Työnantajan on varauduttava terävien instrumenttien aiheuttamiin tapaturmiin varmistamalla, että loukkaantunut työntekijä saa ensiavun, tarvittaessa altistumisen jälkeisen estolääkityksen, tarvittavat lääketieteelliset testit ja altistuksen jälkeiset terveystarkastukset. Varautumiseen kuuluu myös vaaratilanteiden ja tapaturmien ilmoittamis- ja käsittelykäytäntöjen luominen. Työnantajan on selvitettävä jokaisen sattuneen vaaratilanteen tai tapaturman syyt sekä vallinneet olosuhteet ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin vastaavien ehkäisemiseksi.

## LIITE 1

### Ote neulanpistodirektiivistä

Neulanpistodirektiivi eli Neuvoston direktiivi HOSPEEMin ja EPSUn tekemän terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemistä terveydenhuoltoalalla koskevan puitesopimuksen täytäntöönpanosta (2010/32/EU) löytyy osoitteesta:

[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:134:0066:0072:FI:PDF\\_](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:134:0066:0072:FI:PDF_)

Itse direktiivissä on vain 5 artiklaa koskien tavanomaisia direktiiveihin sisältyviä säännöksiä: seuraamuksia, saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, voimaantuloa ja osoitusta. Varsinaiset sisältöä koskevat vaatimukset löytyvät direktiivin liitteestä, joka on esitetty tässä oppaan liitteessä johdantoa lukuunottamatta.

#### 1 lauseke: Tarkoitus

Tämän puitesopimuksen tarkoituksena on

- saada aikaan mahdollisimman turvallinen työympäristö,
- ehkäistä kaikkien terävien lääketieteellisten instrumenttien työntekijöille aiheuttamat tapaturmat (myös neulanpistot),
- suojella työntekijöitä, joita vaara koskee,
- määritellä kokonaisvaltainen toimintamalli, jolla vahvistetaan toimintaperiaatteita riskinarviointia, riskien torjuntaa, koulutusta, tiedotusta, tietoisuuden lisäämistä ja seurantaa varten,
- vahvistaa reagointi- ja seurantamenettelyt.

#### 2 lauseke: Soveltamisala

Tätä sopimusta sovelletaan kaikkiin terveydenhuoltoalan työntekijöihin ja kaikkiin, jotka työskentelevät työntekijöiden alaisuudessa ja valvonnassa. Työnantajien olisi toteutettava toimia, joilla varmistetaan, että alihankkijat noudattavat tämän sopimuksen määräyksiä.

#### 3 lauseke: Määritelmät

Tässä sopimuksessa sovelletaan seuraavia määritelmiä:

1. Työntekijöillä tarkoitetaan työnantajan palveluksessa olevia henkilöitä, myös harjoittelijoita ja oppisopimusoppilaita, jotka toimivat terveydenhuoltoalaan suoraan liittyvissä palveluissa ja toiminnoissa. Sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat myös määräaikaisessa tai tilapäisessä työsuhteessa olevien työntekijöiden työturvallisuuden ja -terveyden parantamisen edistämistä koskevien toimenpiteiden täydentämisestä annetussa neuvoston direktiivissä 91/383/

ETY [7] tarkoitetut tilapäistöitä välittävään yritykseen työsuhteessa olevat työntekijät.

2. Soveltamisalaan kuuluvilla työpaikoilla tarkoitetaan terveydenhuoltoalalla toimivia julkisen ja yksityisen sektorin organisaatioita ja palveluita sekä kaikkia muita paikkoja, joissa suoritetaan ja tarjotaan terveydenhuoltoon liittyviä palveluita ja toimintoja työnantajan alaisuudessa ja valvonnassa.
3. Työnantajilla tarkoitetaan luonnollisia tai oikeushenkilöitä tai organisaatioita, jotka ovat solmineet työsuhteen työntekijöiden kanssa. Työnantajat vastaavat työntekijöiden suorittamien terveydenhuollon ja siihen suoraan liittyvien palvelujen ja toimintojen hallinnoinnista, organisoinnista ja järjestämisestä.
4. Terävillä instrumenteilla tarkoitetaan tietyissä terveydenhuollon toiminnoissa tarvittavia esineitä tai instrumentteja, jotka voivat aiheuttaa viiltoja, pistoja, vammaa ja/tai infektiota. Teräviä instrumentteja pidetään työvälinedirektiivissä 89/655/ETY tarkoitettuina työvälineinä.
5. Toimenpidehierarkialla tarkoitetaan tehokkuuden mukaiseen järjestykseen asetettuja toimenpiteitä, joilla pyritään välttämään, torjumaan ja vähentämään vaaroja direktiivin 89/391/ETY 6 artiklan ja direktiivin 2000/54/EY 3, 5 ja 6 artiklan mukaisesti.
6. Eriyisillä ennalta ehkäisevillä toimilla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään tapaturma ja/tai tartunta terveydenhuoltoalaan suoraan liittyvissä

[7] EYVL L 206, 29.7.1991, s. 19.

palveluissa ja toiminnoissa, mukaan luettuna turvallisimpien tarvittavien välineiden käyttö; perustana ovat riskinarviointi ja turvalliset menetelmät terävien lääketieteellisten instrumenttien hävittämiseksi.

7. Työntekijöiden edustajilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka on kansallisen lainsäädännön ja/tai kansallisten käytäntöjen mukaisesti valittu, nimetty tai asetettu edustamaan työntekijöitä.
8. Työntekijöiden työsuojeluedustajilla tarkoitetaan direktiivin 89/391/EY 3 artiklan C alakohdan mukaisesti henkilöitä, jotka on valittu, nimetty tai asetettu kansallisen lainsäädännön tai käytännön mukaisesti edustamaan työntekijöitä työntekijöiden turvallisuutta ja terveyttä työssä koskeissa asioissa.
9. Alihankkijalla tarkoitetaan henkilöä, joka suorittaa terveydenhuoltoalaan suoraan liittyviä palveluja ja toimintoja työnantajan kanssa vahvistettujen töitä koskevien sopimussuhteiden puitteissa.

#### 4 lauseke: Periaatteet

1. Terävien lääketieteellisten instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ja infektioiden ehkäisemiseen tarvitaan hyvin koulutettua, riittävin resurssein varustettua ja turvattua terveyspalveluhenkilöstöä. Altistumisen ehkäiseminen on keskeinen toimintamalli työssä sattuvien tapaturmien tai infektioiden riskin poistamiseksi ja minimoimiseksi.
2. Työsuojeluedustajilla on keskeinen asema riskien ehkäisemisessä ja suojelussa.
3. Työnantajalla on velvollisuus varmistaa työntekijöiden turvallisuus ja terveys kaikissa työhön liittyvissä seikoissa, psykososiaaliset tekijät ja työn organisointi mukaan luettuina.
4. Jokaisella työntekijällä on velvollisuus huolehtia mahdollisimman hyvin koulutuksensa ja työnantajansa ohjeiden mukaisesti omasta turvallisuudestaan ja terveydestään sekä myös muiden turvallisuudesta ja terveydestä, jos hänen työskentelynsä vaikuttaa heihin.
5. Työnantajan on luotava sellainen ympäristö, jossa työntekijät ja heidän edustajansa osallistuvat työterveyttä ja työturvallisuutta koskevien toimintaperiaatteiden ja -käytäntöjen kehittämiseen.

6. Sopimuksen 5–10 lausekkeessa esitettyjen erityisten ennaltaehkäisevien toimien periaatteen lähtökohtana on, ettei koskaan voida olettaa, ettei riskejä ole olemassa. Sovelletaan direktiivin 89/391/EY 6 artiklan ja direktiivin 2000/54/EY 3, 5 ja 6 artiklan mukaista yleisten ehkäisevien periaatteiden hierarkiaa.
7. Työntekijöiden edustajien ja työnantajien on asianmukaisella tasolla tehtävä yhteistyötä riskien poistamiseksi ja ehkäisemiseksi, työntekijöiden terveyden ja turvallisuuden suojelemiseksi ja turvallisen työympäristön luomiseksi, mukaan luettuna kuuleminen turvallisten työvälineiden valinnasta ja käytöstä, sekä sen selvittämiseksi, miten koulutus, tiedotus ja tietoisuuden lisäämiseen liittyvät toimet olisi paras toteuttaa.
8. Toiminta on toteutettava kansallisen lainsäädännön ja/tai kansallisten työehtosopimusten mukaista tiedottamis- ja kuulemismenettelyä noudattaen.
9. Tietoisuuden lisäämiseen tähtäävien toimien tehokkuus edellyttää työnantajilta, työntekijöiltä ja heidän edustajiltaan yhteisten velvollisuuksien täyttämistä.
10. Mahdollisimman turvallisen työpaikan aikaansaamiseen tarvitaan suunnittelua, tietoisuuden lisäämistä, tiedotusta, koulutusta, ehkäisemistä ja seurantaa koskevien toimenpiteiden yhdistelmää.
11. Edistetään syyllistämätöntä toimintakulttuuria. Vaaratilanteiden raportoinnissa käytettävissä menettelyissä olisi keskityttävä järjestelmätekijöihin yksittäisten virheiden sijaan. Hyväksyttävänä menettelynä olisi pidettävä järjestelmällistä raportointia.

#### 5 lauseke: Riskinarviointi

1. Riskinarviointimenettelyissä on noudatettava direktiivin 2000/54/EY 3 ja 6 artiklaa sekä direktiivin 89/391/EY 6 ja 9 artiklaa.
2. Riskinarviointiin on sisällytettävä altistumisen määrittäminen, siinä on tunnistettava hyvin resursoidun ja organisoitun työympäristön merkitys, ja sen on katettava kaikki tilanteet, joissa voi sattua tapaturma tai joihin liittyy verta tai muuta mahdollisesti tartuntavaarallista ainesta.



3. Riskinarvioinnissa on otettava huomioon teknologia, työn organisointi, työolot, pätevyystasot, työhön työhön liittyvät psykososiaaliset tekijät ja työympäristöön liittyvien tekijöiden vaikutukset. Näin voidaan
  - selvittää, miten altistuminen voitaisiin välttää
  - harkita vaihtoehtoisia järjestelmiä.

#### 6 lauseke:

##### Poistaminen, ehkäiseminen ja suojele

1. Jos riskinarvioinnin tulosten perusteella havaitaan terävän instrumentin aiheuttaman tapaturman ja/tai infektion vaara, työntekijöiden altistuminen sille on poistettava seuraavilla toimenpiteillä (joita ei ole välttämättä toteutettava tässä järjestyksessä):
  - Määritellään ja pannaan täytäntöön turvalliset menettelyt terävien lääketieteellisten instrumenttien käyttöä sekä niiden ja kontaminoituneen jätteen hävittämistä varten. Menettelyjä on tarkasteltava säännöllisesti uudelleen, ja ne on sisällytettävä erottamattomaksi osaksi toimenpiteitä, jotka koskevat työntekijöille tiedottamista ja heille annettavaa 8 lausekkeessa tarkoitettua koulutusta.
  - Luovutaan terävien instrumenttien tarpeettomasta käytöstä menettelytapoja muuttamalla ja riskinarvioinnin tulosten perusteella sekä ottamalla käyttöön lääketieteellisiä instrumentteja, joissa on sisäänrakennettuja turvallisuusteknisiiä suojamekanismeja.
  - Kielletään välittömästi neulojen laittaminen takaisin neulansuojukseen.
2. Kulloisenkin toiminnan ja riskinarvioinnin mukaan on altistumisriski vähen-nettävä mahdollisimman matalalle tasolle, jotta asianomaisten työntekijöiden turvallisuutta ja terveyttä voidaan suojella asianmukaisella tavalla. Riskinarvioinnin tulosten perusteella on toteutettava seuraavat toimenpiteet:
  - Otetaan käyttöön tehokkaat hävittämismenettelyt ja sijoitetaan selvästi merkityt ja teknisesti turvalliset säiliöt kertakäyttöisten terävien instrumenttien ja injektointi-instrumenttien hävittämistä varten mahdollisimman lähelle arvioituja tiloja, joissa käytetään tai säilytetään teräviä instrumentteja.
  - Ehkäistään tartuntavaaraa ottamalla käyttöön

turvalliset työskentelymenetelmät seuraavien avulla:

A. Kehitetään sellainen yhtenäinen ja kattava ehkäisy politiikka, joka kattaa teknologian, työn organisoinnin, työolot, työhön liittyvät psykososiaaliset tekijät sekä työympäristöön liittyvien tekijöiden vaikutukset.

B. Annetaan koulutusta.

C. Suoritetaan terveystarkastuksia direktiivin 2000/54/EY 14 artiklan mukaisesti.

- Käytetään henkilönsuojaimia.
3. Jos 5 lausekkeessa tarkoitettu arviointi osoittaa työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden vaarantuvan sen vuoksi, että he altistuvat sellaisille biologisille tekijöille, joihin on olemassa tehokkaita rokotteita, työntekijöille on tarjottava mahdollisuus rokotukseen.
  4. Rokotus ja mahdollisesti tarvittava uusintarokotus on annettava ja rokotetypistä päättämisen on tehtävä kansallisen lainsäädännön ja/tai käytännön mukaisesti.
    - Työntekijöille on annettava tietoa sekä rokottamisen että rokottamatta jättämisen eduista ja haitoista.
    - Rokotus on tarjottava maksutta kaikille työntekijöille ja opiskelijoille, jotka suorittavat terveydenhuollon ja siihen liittyviä tehtäviä työpaikalla.

#### 7 lauseke:

##### Tiedottaminen ja tietoisuuden lisääminen

Koska teräviä instrumentteja pidetään direktiivissä 89/655/ETY [8] tarkoitettuina työvälineinä, työnantajan on toteutettava seuraavat aiheelliset toimenpiteet sen lisäksi, että työntekijöille annetaan tietoa ja kirjallisia ohjeita kyseisen direktiivin 6 artiklan mukaisesti:

- Tuodaan eri riskit esiin.
- Annetaan voimassa olevaan lainsäädäntöön liittyviä ohjeita.
- Edistetään hyviä toimintatapoja, jotka liittyvät vaaratilanteiden ja tapaturmien ehkäisemiseen ja kirjaamiseen.
- Lisätään riskitietoisuutta kehittämällä toimia ja tiedotusmateriaalia yhteistyössä edustavien ammattiliittojen ja/tai työntekijöiden edustajien kanssa.
- Annetaan tietoja käytettävissä olevista tukiohjelmista.

[8] Myöhemmin direktiivi on koodifioitu direktiiviksi 2009/104/EY.

## 8 lauseke: Koulutus

Direktiivin 2000/54/EY 9 artiklassa säädettyjen toimenpiteiden lisäksi on järjestettävä asianmukaista koulutusta, joka koskee terävien instrumenttien aiheuttamiin tapaturmiin liittyviä toimintaperiaatteita ja menettelyitä ja jossa käsitellään muiden muassa seuraavia aiheita:

- suojaomekanismeilla varustettujen terävien lääketieteellisten instrumenttien oikea käyttö,
- uusien ja tilapäisten työntekijöiden perehdyttäminen,
- verelle ja muille fysiologisille nesteille altistumiseen liittyvä riski,
- ennalta ehkäisevät toimenpiteet, kuten vakiovarotoimet, turvalliset työjärjestelmät, asianmukaiset käyttö- ja hävittämismenetelmät sekä rokotusten merkitys työpaikoilla käytettävien menettelyjen mukaisesti,
- raportointi-, reagointi- ja seurantamenettelyt ja niiden merkitys,
- toimenpiteet tapaturman sattuessa.

Työnantajien on järjestettävä ja tarjottava koulutusta, joka on työntekijöille pakollista. Työnantajien on annettava työntekijöille mahdollisuus osallistua pakolliseen koulutukseen. Koulutusta on järjestettävä säännöllisesti ottaen huomioon seurannan tulokset, ajantasaisista toimenpiteistä ja saavutetut parannukset.

## 9 lauseke: Ilmoittamismenettelyt

1. Tähän kuuluu voimassa olevien ilmoittamismenettelyjen tarkistaminen yhdessä työntekijöiden työsuojeluedustajien ja/tai työnantajien ja työntekijöiden asianmukaisten edustajien kanssa. Ilmoittamismenettelyihin olisi sisällyttävä paikallisia, kansallisia ja Euroopan laajuisia järjestelmiä.
2. Työntekijöiden on välittömästi ilmoitettava työnantajalle ja/tai esimiehelle ja/tai työturvallisuudesta ja -terveydestä vastuussa olevalle henkilölle jokaisesta tapaturmasta tai vaaratilanteesta, johon liittyy terävä instrumentti.

## 10 lauseke: Reagointi ja jatkotoimet

Terävän instrumentin aiheuttaman tapaturman varalta on oltava käytössä toimintaperiaatteet ja menettelyt. Ne on saatettava kaikkien työntekijöiden tietoon. Niiden olisi oltava tapauksen mukaan Euroopan tason, kansallisen tai alueellisen lainsäädännön ja työehtosopimusten mukaisia. On toteutettava erityisesti seuraavat toimenpiteet:

- Työnantaja huolehtii ensiavun antamisesta loukkaantuneelle työntekijälle mukaan luettuna altistumisen jälkeinen estolääkitys ja tarvittavat lääketieteelliset testit lääketieteellisten syiden niin vaatiessa sekä asianmukaiset terveystarkastukset 6 lausekkeen 2. kohdan C alakohdan mukaisesti.
- Työnantaja selvittää tapaturman tai vaaratilanteen syyt ja vallinneet olosuhteet, kirjaa tapaturman tai vaaratilanteen ja ryhtyy tapauksen mukaan tarvittaviin toimenpiteisiin. Työntekijän on annettava asiaan liittyvät tiedot asianmukaisena ajankohtana, jotta tapaturman tai vaaratilanteen tiedot saadaan koottua.
- Työnantajan on tapaturman sattuessa harkittava seuraavia toimenpiteitä, mukaan luettuna työntekijöille tarvittaessa annettava neuvonta sekä taattu lääketieteellinen hoito. Kuntoutus, työsuhteen jatkaminen ja mahdollisuus korvaukseen on järjestettävä kansallisten ja/tai alakohtaisten sopimusten tai lainsäädännön mukaisesti.

Tapaturmaan, diagnoosiin ja hoitoon liittyvä luottamuksellisuus on ehdottomasti varmistettava.

## 11 lauseke: Täytäntöönpano

Tämä sopimus ei rajoita sellaisten nykyisten tai tulevien kansallisten ja yhteisön [9] määräysten soveltamista, jotka antavat työntekijöille sopimuksen määräyksiä paremman suojan terävien lääketieteellisten instrumenttien aiheuttamilta tapaturmilta.

Allekirjoittajaosapuolet pyytävät komissiota toimittamaan tämän puitesopimuksen neuvoston käsiteltäväksi, jotta se vahvistaisi päätöksellä tämän sopimuksen sitovuuden kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Jos sopimus pannaan täytäntöön neuvoston päätöksellä Euroopan tasolla, komissio voi osoittaa tämän sopimuksen tulkintaa koskevat kysymykset allekirjoittajaosapuolille lausunnon antamista varten, sanotun kuitenkaan rajoittamatta komission, kansallisten tuomioistuinten ja Euroopan unionin tuomioistuimen tehtäviä.

Allekirjoittajaosapuolet tarkastelevat tämän sopimuksen soveltamista uudelleen viiden vuoden kuluessa neuvoston päätöksestä, jos joku tämän sopimuksen osapuolista sitä pyytää.

Brysselissä 17. päivänä heinäkuuta 2009

EPSUn puolesta  
Karen Jennings

HOSPEEMin puolesta  
Godfrey Perera

[9] "Yhteisö" on korvattu 1.12.2009 alkaen "unionilla".

## LIITE 2

### Valtioneuvoston asetus (317/2013)

Valtioneuvoston asetus terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla. Annettu Helsingissä 25. päivänä huhtikuuta 2013

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään työturvallisuuslain (738/2002) 19§:n 4 momentin, 40§:n 2 momentin ja 41§:n 3 momentin sekä työterveyshuoltolain (1383/2001) 12§:n 4 momentin nojalla:

#### 1§ Soveltamisala

Tätä asetusta sovelletaan terveydenhuoltoalalla työhön, johon sovelletaan työturvallisuuslakia (738/2002) ja jossa työntekijät altistuvat tai voivat altistua terävien instrumenttien aiheuttamalle vaaralle.

#### 2§ Terävä instrumentti

Terävällä instrumentilla tarkoitetaan tässä asetuksessa terveydenhuollon toiminnoissa tarvittavia lääketieteellisiä esineitä ja instrumentteja, jotka voivat aiheuttaa viillon, piston, vamman tai infektion.

#### 3§ toimenpiteet vaarojen poistamiseksi tai vähentämiseksi

Jos työturvallisuuslain 10§:ssä tarkoitetussa työn vaarojen selvittämisessä ja arvioinnissa havaitaan terävän instrumentin aiheuttavan työntekijöille tapaturman tai infektion vaaraa, on työnantajan ryhdyttävä toimenpiteisiin vaaran poistamiseksi tai sen vähentämiseksi. Sen lisäksi mitä muualla säädetään, työnantajan on vaarojen arvioinnin edellyttämällä tavalla:

1. luovuttava terävien instrumenttien tarpeettomasta käytöstä menettelytapoja muuttamalla ja ottamalla käyttöön instrumentteja, joissa on sisäänrakennettuja turvallisuusteknisiä suojamekanismeja;
2. kiellettävä neulojen laittaminen käytön jälkeen takaisin neulansuojukseen, jos tapaturman vaaraa ei voida tehokkaasti vähentää käyttämällä apuna sopivaa laitetta, työkalua tai muuta apuvälinettä;
3. otettava käyttöön turvalliset terävien instrumenttien ja kontaminoituneen jätteen hävittämismenettelyt ja sijoitettava selvästi merkityt ja teknisesti turvalliset säiliöt kertakäyttöisten terävien instrumenttien hävittämistä varten mahdollisimman lähelle tiloja, joissa instrumentteja käsitellään; sekä

4. tarjottava kustannuksellaan työntekijöille mahdollisuus rokotukseen, jos altistuksen aiheuttavaan biologiseen tekijään on olemassa tehokas rokote.

#### 4§ Toimenpiteet tapaturman tai vaaratilanteen jälkeen

Työpaikalla on oltava käytössä terävän instrumentin aiheuttaman tapaturman varalta toimintaperiaatteet ja menettelyt, jotka on saatettava kaikkien työntekijöiden tietoon.

Työntekijän on viipymättä ilmoitettava työnantajalle tapaturmasta tai vaaratilanteesta, johon liittyy terävä instrumentti. Työnantajan on selvittävä tapaturman tai vaaratilanteen syyt ja vallinneet olosuhteet, kirjattava mitä on tapahtunut ja ryhdyttävä tapauksen edellyttämiin toimenpiteisiin vastaavan vaaratilanteen tai tapaturman estämiseksi.

Työnantajan velvollisuudesta huolehtia ensiavun antamisesta loukkaantuneelle työntekijälle ja tämän ohjaamisesta saamaan tarpeellista hoitoa säädetään työturvallisuuslain 46 §:ssä. Ensiapuvalmiuden suunnittelussa ja järjestämisessä on otettava huomioon estolääkitys, lääketieteelliset testit sekä terveystarkastukset. Estolääkityksestä, lääketieteellisistä testeistä sekä terveystarkastuksista päättää laillistettu lääkäri lääketieteellisin perustein siten kuin siitä erikseen säädetään.

#### 5§ Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan 8. päivänä toukokuuta 2013.

Helsingissä 25. päivänä huhtikuuta 2013

Sosiaali- ja terveysministeri  
Paula Risikko

Neuvotteleva virkamies  
Antti Janas

## LIITE 3

# Sanasto

### Altistuminen

= joutuminen fyysikaalisen, kemiallisen tai biologisen tekijän vaikutuksen alaiseksi.

### Direktiivi

= Euroopan unionin jäsenvaltioille tarkoitettu lainsäädäntöohje. Se ei muuta suoraan jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, vaan antaa toimintaohjeita kansalliselle lainsäätäjälle (Suomessa eduskunnalle). Lainsäätäjän on toteutettava direktiivin sisältö maansa lainsäädännössä, mutta toteuttamisen muoto ja keinot voidaan valita. Jos jäsenvaltion lainsäädäntö täyttää jo ennestään direktiivin vaatimukset, lainsäädäntötoimia ei tarvita.

### Hylsyttäminen

= käytetyn neulan asettaminen takaisin neulansuojukseensa (myös tupettaminen).

### Kontaminoitunut jäte

= materiaali, joka on ollut kosketuksessa fysiologisiin nesteisiin. Tällaisia ovat esim. käytetyt siteet, käytetyt koeputket, likaiset vaatteet, käytetyt käsineet, käytetyt vanutupot ja kontaminoitunut veri.

### Riskien arviointi

= menettelytapa, jossa arvioidaan työntekijöiden terveydelle ja turvallisuudelle työpaikalla ilmenevästä vaarasta aiheutuva riski. Riskin arvioinnilla tarkoitetaan työssä esiintyvien vaarojen tunnistamista, niiden aiheuttamien terveys- ja turvallisuusriskien suuruuden määrittämistä ja riskien merkityksen arviointia. Riskin suuruus muodostuu mahdollisten seurausten vakavuudesta ja riskin toteutumistodennäköisyydestä.

### Terveydenhuoltoala

= julkisen ja yksityisen sektorin toiminnot tai palvelut, joiden tarkoituksena on terveyden edistäminen ja säilyttäminen, sairauden ennaltaehkäisy ja parantaminen, kärsimysten lievittäminen sekä lääkinällinen kuntoutus.

### Tapaturma

= äkillinen, ennalta arvaamaton ja ulkoisen tekijän aiheuttama tapahtuma, josta seuraa vamma tai sairaus.

### Terävä instrumentti

= terveydenhuollon toiminnoissa tarvittava lääketieteellinen esine tai instrumentti, joka voi aiheuttaa viillon, piston, vamman tai infektion.

### Työsuojelutoimikunta

= edustuksellisen työsuojeluyhteistoiminnan elin, jossa on edustettuna työnantaja, työntekijät ja toimihenkilöt. Työsuojelutoimikunta tai vastaava yhteistoimintaelin on perustettava työpaikalla, jossa työskentelee säännöllisesti vähintään 20 henkilöä.

### Työsuojeluvaltuutettu

= työntekijöiden keskuudestaan valitsema henkilö, joka edustaa työntekijöitä työpaikan työsuojeluyhteistoiminnassa sekä suhteessa työsuojeluviranomaisiin. Laki edellyttää työsuojeluvaltuutetun ja kahden varavaltuutetun valitsemista työpaikalla, jossa työskentelee säännöllisesti vähintään kymmenen henkilöä.

### Työtapaturma

= työssä tai työstä johtuvissa olosuhteissa tapahtuva tapaturma (ks. tapaturma).

Myös työmatkalla eli matkalla kotoa työkohteelle tai takaisin sattuvat tapaturmat ovat työtapaturmia.

### **Vaaratilanne**

= tilanne, jossa tapaturman sattuminen on lähellä. Esimerkiksi viilto tai pisto osuu vaatteeseen tai terävä instrumentti on sellaisessa paikassa, jossa se voi aiheuttaa vaaraa (esim. pesulaan menevän takin tasku tai potilaan sänky).

### **Yhteinen työpaikka**

= työpaikka, jolla yksi työnantaja käyttää pääasiallista määräysvaltaa ja jolla samanaikaisesti tai peräkkäin toimii useampi kuin yksi työnantaja tai korvausta vastaan työskentelevä itsenäinen työsuorittaja siten, että työ voi vaikuttaa toisten työntekijöiden turvallisuuteen tai terveyteen.

## LIITE 4

### Lisätiedon lähteet, joita on käytetty tämän oppaan laatimisessa

Anttila V-J., Hannu T., Hovi T. & Taskinen H. 2008. Veritartuntavaara työssä. Helsinki, Työterveyslaitos, Kansanterveyslaitos & Sosiaali- ja terveysministeriö. 52 s.

Anttila V-J., Kalima S. & Ristola M. 2000. Neulanpistotapaturmat työssä. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2000; 116(20), s. 2217-2225. Saatavissa: [http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinumero;jsessionid=6E84ED656451C3951D214E56592CDEA8?p\\_p\\_id=Article\\_WAR\\_DL6\\_Articleportlet&\\_Article\\_WAR\\_DL6\\_Articleportlet\\_viewType=viewArticle&\\_Article\\_WAR\\_DL6\\_Articleportlet\\_tunnus=duo91814](http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinumero;jsessionid=6E84ED656451C3951D214E56592CDEA8?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo91814)

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto. 2008. Riskinarviointi ja neulanpistovammat. E-fact 40. 8 s. Saatavissa: <https://osha.europa.eu/fi/publications/e-facts/efact40>

Leino T., Hannu T., Taskinen H. & Hovi T. 2007. Rokotukset työelämässä. Tampere, Työterveyslaitos & Kansanterveyslaitos. 62 s.

Miettinen T. 2006. Terveydenhuollon jätteet. Keräyksen, käsittelyn, kuljetuksen ja loppusijoituksen yleiset suuntaviivat. Oppaita 3:2006. Vantaa, Kirjapaino Keili Oy. Saatavissa: <http://www.valvira.fi/files/ohjeet/Terveystieteidenhuollonjatteet.pdf>

Murtonen M. & Tamminen H. 2006. Tunnista ja toimi. Työympäristöriskien arviointi ja hallinta kunta-alalla. Työturvallisuuskeskus & Kuntaryhmä. 44 s.

Oksa P., Lappalainen J., Liuhamo M., Naumanen P., Nyberg M., Savinainen M. & Vorne J. 2011. Pienyrityksen työturvallisuus ja työterveysriskien hallinta. Työterveyslaitos. 32 s.

Saarnio M. 2012. Älä hylsytä! –Kohti pistoturvallisempaa työympäristöä. Suomen Sairaalahygienialehti 2012; 30: 64-68.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Ehdotus valtioneuvoston asetukseksi terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla. Saatavissa: <http://www.tyosuojelu.fi/upload/pm20130317.pdf>

Taskinen H., Lindbohm M-L. & Frilander H. 2006. Ohjeet vaaran arvioimisesta erityisäitiysvapaan tarvetta harkittaessa. Helsinki, Työterveyslaitos. 112 s.

Terveystarkastukset työterveyshuollossa, Sininen kirja. 2006. Vammala, Työterveyslaitos. 524 s.

Työsuojeluhallinto. 2006. Biologiset vaarat työssä. Saatavilla: [http://tyosuojelujulkaisut.wshop.fi/documents/2007/05/TSO\\_41.pdf](http://tyosuojelujulkaisut.wshop.fi/documents/2007/05/TSO_41.pdf)

Vuoriluoto I. 2013. Älä anna neulanpiston yllättää. Selvitys neulanpistoista ja terävien esineiden aiheuttamista tapaturmista. Tehyn julkaisusarja B: 1/2013. 56 s. Saatavissa: [http://www.tehy.fi/@Bin/26488677/Neulanpisto+B1\\_13\\_3painos.pdf](http://www.tehy.fi/@Bin/26488677/Neulanpisto+B1_13_3painos.pdf)

## AIHEESEEN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ

Vna 317/2013: Valtioneuvoston asetus terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla

Vnp 1155/1993: Valtioneuvoston päätös työntekijöiden suojelemisesta työhön liittyvältä biologisten tekijöiden aiheuttamalta vaaralta

L 738/2002: Työturvallisuuslaki

L1383/2001: Työterveyshuoltolaki

L 629/2010: Laki terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista

L 1326/2010: Terveydenhuoltolaki

L 44/2006: Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta

L 559/1994: Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä

L 608/1948: Tapaturmavakuutuslaki

L 759/2004: Laki yksityisyyden suojasta työelämässä

L 1343/1988: Ammattitautilaki

Vna 1485/2001: Valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä

Vna 403/2008: Valtioneuvoston asetus työvälineiden turvallisesta käytöstä ja tarkastamisesta

Vna 708/2013: Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta

Vnp 1407/1993: Valtioneuvoston päätös henkilönsuojainten valinnasta ja käytöstä työssä

Terävän instrumentin aiheuttama pisto- tai viiltotapaturma on yksi tyypillisimmistä työtapaturmista terveydenhuoltoalalla. Suomessa arvioidaan tapahtuvan vuodessa noin sata verialtistumistapaturmaa tuhatta terveydenhuoltoalan työntekijää kohden.

Terveydenhuollon työntekijöiden työturvallisuutta ja -terveyttä uhkaa yli 20 veriperäistä sairautta, joista vakavimpia ovat hepatiitit B ja C sekä ihmisen immuunikatovirus (hiv). Pahimmillaan työntekijä voi saada pisto- tai viiltotapaturmasta vakavan tartuntataudin, johon ei ole olemassa rokotetta tai parantavaa lääkitystä.

Terävien instrumenttien aiheuttamien tapaturmien ehkäisemisestä terveydenhuoltoalalla on säädetty nk. neulanpistodirektiivissä, jonka vaatimukset sisältyvät Suomen lainsäädännössä useaan eri lakiin ja asetukseen. Tähän oppaaseen on koottu työnantajan ja työntekijöiden keskeiset lakisääteiset velvollisuudet pisto- ja viiltotapaturmien ehkäisyssä. Opas auttaa terveydenhuoltoalan työpaikkoja lakisääteisten vaatimusten soveltamisessa käytäntöön, ja siinä esitellään myös hyviä käytäntöjä.

## **TYÖTERVEYSLAITOS**

Topeliuksenkatu 41 a A, 00250 Helsinki

**[www.ttl.fi](http://www.ttl.fi)**

ISBN 978-952-261-382-0 (nid.)  
ISBN 978-952-261-383-7 (pdf)



**Työterveyslaitos**



SOSIAALI- JA  
TERVEYSMINISTERIÖ